

המכון למדיניות העם היהודי
THE JEWISH PEOPLE POLICY INSTITUTE

הדיאלוג היהודי העולמי 2025-26

עמדות יהדות העולם בנוגע לעוצמה יהודית: כוח פוליטי ועוצמה צבאית

ד"ר שלמה פישר | ד"ר רייצ'ל פיש | מאט שפירו

JPPI

המכון למדיניות העם היהודי
THE JEWISH PEOPLE POLICY INSTITUTE

הדיאלוג היהודי העולמי 2025-26

עמדות יהדות העולם בנוגע לעוצמה יהודית: כוח פוליטי ועוצמה צבאית

ד"ר שלמה פישר | ד"ר רייצ'ל פיש | מאט שפירו

זכויות יוצרים © המכון למדיניות העם היהודי
מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י בע"מ (חל"צ), ירושלים, תשפ"ו/2026

קמפוס גבעת רם, ת.ד. 39156, ירושלים 9139101
טלפון: 02-5633356 | פקס: 02-5635040 | www.jpji.org.il

כל הזכויות שמורות. אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאכסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר - כל חלק שהוא מן החומר שבחוברת זו. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בחוברת זו אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמכון למדיניות העם היהודי.

עיצוב גרפי ועימוד: מיה הסר

מסת"ב: 978-965-7880-04-3

תוכן העניינים

מבוא 5

השיבה אל הכוח 6

טוהר הנשק 6

עמדות יהודי התפוצות כלפי הצבא הישראלי 7

הדיאלוג של שנת 2025-26 9

מסגרת הדיאלוג היהודי העולמי לשנת 2025-26 10

משתתפי הדיאלוג היהודי העולמי 2025-26 11

מפגשי הדיאלוג 12

קיצה של ישראל כמיזם תרבותי של העם היהודי? 20

המלצות מדיניות 23

נספח 1: הדמוגרפיה של הדיאלוג 26

נספח 2: שאלון הדיאלוג (באחוזים) 30

נספח 3: השתתפו בדיאלוג (ארגונים) 40

ישראל כמדינת לאום ריבונית מתפקדת במובנים רבים בדומה למדינות לאום אחרות. מוטלת עליה האחריות להחזיק צבא שיש ביכולתו להפעיל כוח כדי להגן על כלל אזרחי המדינה ותושביה. העוצמה הצבאית היא מרכיב מנורמל בחברה הישראלית. מכל ישראלי וישראלית בני שמונה עשרה מצופה להתגייס לשירות צבאי, למעט חריגים באוכלוסיות החרדית והערבית. השירות הצבאי הוא גם חלק מתהליך היות ישראלי. במובנים מסוימים הוא משמש אמצעי לחברות תרבותי ולאזרוח, המטפח תחושת ישראליות בקרב אוכלוסיות המגיעות ממערכות חינוך ומרקעים אתניים שונים, ומקהילות חילוניות ודתיות שאינן חולקות בהכרח חוויה משותפת של חינוך אזרחי במסגרת בית הספר. לרוב יהודי התפוצות, לעומת זאת, אין קשר ישיר לשירות צבאי. רוב היהודים ברחבי התפוצות אינם משרתים בצבא, אינם משתתפים בתוכניות הכשרת קציני מילואים (ROTC) או במסגרות מקבילות להן ואינם רואים בשירות הצבאי מסלול מקצועי. כתוצאה מהבדל זה בחשיפה מייחסת כל קהילה ערך שונה לחיים הצבאיים. בעבור רוב יהודי התפוצות, העוצמה הצבאית היהודית היא מושג מופשט. בעבור יהודי ישראל, לא זו בלבד שזוהי חוויה ממשית וקונקרטי, היא נתפסת כהכרחית להבטחת הישרדות המדינה ואזרחיה.

במידה מסוימת, הגישה האמריקאית, ובאופן רחב יותר, גישת יהדות התפוצות, משקפת המשכיות של עמדות יהודיות גלותיות מסורתיות כלפי הכוח הצבאי וכלפי אתוס הלוחם. מכיוון שיהודי הגלות היו ברובם מפורזים מבחינה צבאית ותלויים בשליטים ובבעלי כוח לא יהודים (כגון בישופים או אצילים) לשם הגנתם, זוהי הלוחם המצליח עם מודל לא יהודי של מעלה וסגולה. אף שיהודי הגלות היו מודעים לכך שרבים מגיבורי המקרא היו לוחמים דגולים נדחה ממד זה של החיים היהודיים לעידן המשיחי העתידי. ייתכן שבעקבות הפיכת ההכרח למעלה פיתחו היהודים אידיאלים תרבותיים של למדנות, יראת שמים, חריפות אינטלקטואלית וכדומה.

לדברי חוקרים כמו דניאל בויארין, היהדות התלמודית וחיי הגלות היהודיים שהתפתחו בעקבותיה הציגו דימוי חלופי של עוצמה גברית. בעוד המודל המערבי הדומיננטי (ששורשיו בתרבות הרומית העתיקה) הדגיש שליטה גברית ותוקפנות, המודל היהודי החלופי הבליט עדינות, למדנות והתחשבות בזולת. כתוצאה מכך נתפסו לעיתים קרובות גברים יהודים בתרבות המערבית כבעלי מאפיינים נשיים או כמי שאינם תואמים את אידיאל הגבריות המקובל.

השיבה אל הכוח

אחד ההיבטים המרכזיים של המהפכה הציונית היה החזרה לפעילות צבאית. חזרה זו נכפתה במידה רבה עקב עוינותן של האוכלוסיות והמדינות הערביות כלפי המפעל הציוני להקמת מדינה יהודית. אולם משמעותה הייתה עמוקה יותר מצורכי ביטחון מידיים. בדומה לשיבה לחקלאות גם השיבה לכוח צבאי הייתה חלק מתוכנית הנורמליזציה הציונית. העם היהודי אמור היה להיות במדינתו ובמולדתו ככל העמים העצמאים: מסוגל להגן על עצמו ואינו תלוי ברצונם הטוב של אחרים בענייני ביטחון. ממד זה של האידיאולוגיה הציונית קיבל משנה תוקף ושכנוע לאחר זוועות השואה.

טוהר הנשק

בה בעת, שיבה זו לשימוש בכוח אלים ככלי עוצבה, לפחות ברמה העקרונית, כך שתתאים לתפיסה הרחבה יותר של הוגים ושל מנהיגים ציוניים מרכזיים באשר ל"שיבה היהודית להיסטוריה": שיבתו הקולקטיבית של העם היהודי אל הפוליטיקה, אל המדיניות החברתית והכלכלית, אל היחסים הבינלאומיים ואל התחום הצבאי. כמיעוט נרדף נטו יהודים לראות עצמם כבעלי מעלה מוסרית גבוהה מזו של סביבתם הלא-יהודית המדכאת. אפשר לטעון שהדבר נבע מכך שליהודים לא היה כוח פוליטי ולכן לא יכלו לדכא אחרים (כפי שטוען מלך הכוזרים בדיאלוג הפילוסופי הבדיוני "ספר הכוזרי" מאת יהודה הלוי). אולם יהודים רבים ייחסו זאת דווקא לעליונות דתם ולמוסרם.

לפיכך ראו ציונים רבים – ובהם גם הנהגת תנועת העבודה החילונית – ב"שיבה להיסטוריה" הזדמנות להמחיש את עליונותה של תפיסת העולם התרבותית היהודית כפי שהיא משתקפת בתנ"ך ובהיסטוריה היהודית, בתחומי הפוליטיקה, הכלכלה, החברה, הממשל, הצבא והיחסים הבינלאומיים. גישה זו מצאה את ביטוייה המובהק ביותר בתפיסתו של דוד בן-גוריון, שלפיה ייעודו ההיסטורי של עם ישראל הוא להיות "לְבָרִית עִם, לְאוֹר גּוֹיִם" (ישעיהו מב, ו), ושייעוד זה הוא כוכב הצפון העליון המנחה את מאמציה של מדינת ישראל.

בהקשר זה יש להבין את אידיאל טוהר הנשק. המושג הוצג לראשונה על ידי מנהיג תנועת העבודה הציוני ברל כצנלסון בנאומו בפני הקונגרס הציוני בשנת 1939. כצנלסון טען שאל לו לנשק שהיישוב מאמץ ולומד להשתמש בו להיות "מגואל בדם נקיים" ושעליו להישאר "טהור" ולשמש למטרות הגנה בלבד. בבסיס תפיסה זו ניצבה ההנחה שהמדינה היהודית אמורה להיות גם "מדינת מופת" באופן שבו היא מפעילה כוח צבאי. כלומר, עליה להשתמש בכוח באופן המשמש דוגמה מוסרית.

גישה זו אומצה, לפחות באופן רשמי, על ידי כוח העילית של תנועת העבודה, הפלמ"ח, בהנהגת יצחק שדה ויגאל אלון, ששולב לימים בצה"ל. "טוהר הנשק" הוא אחד מתשעת הערכים המרכזיים בקוד האתי של צה"ל, "רוח צה"ל".

בשנים האחרונות העלו דמויות מן הציונות הדתית ומהמחנה השמרני ניסוח חלופי לאתיקה הצבאית: "אתיקה צבאית יהודית". אף שההלכה היהודית אוסרת פגיעה באזרחים במהלך לחימה, היא נחשבת "גמישה" יותר מהאתיקה הצבאית המערבית בכל הנוגע לפגיעה באזרחים ובלא-מעורבים, במיוחד בהקשר של לוחמה אסימטרית נגד ארגונים שאינם מדינתיים ופועלים מתוך אוכלוסייה אזרחית, כפי שעושים חמאס וחיזבאללה. בשנים האחרונות מתחו פוליטיקאים מן הציונות הדתית ומהמחנה השמרני ביקורת גם על "רוח צה"ל", בטענה שהיא משקפת רעיונות זרים וליברליים קוסמופוליטיים מדי, ואינה מדגישה דייה את הניצחון בשדה הקרב כערך העליון והמכריע.

עמדות יהודי התפוצות כלפי הצבא הישראלי

לאחר מלחמת העולם השנייה, אף שיהודי התפוצות לא אימצו לעצמם אורח חיים צבאי הם בירכו על הקמת הכוח הצבאי הישראלי שהדף את צבאות ערב ב-1948 והשיג ניצחון צבאי מרשים במלחמת ששת הימים. הערכתם התחזקה גם בזכות האופן שבו הציגה ישראל באופן רשמי את מפעלה הצבאי. ישראל הדגישה שצבאה הוא בראש ובראשונה צבא הגנתי, כפי שמעיד שמו: צבא ההגנה לישראל (צה"ל). ישראל גם הציגה את צבאה כפועל בהתאם לאידיאלים ולעקרונות של טוהר הנשק: הגבלת השימוש בכוח נגד לוחמים בלבד וניסיון לצמצם ככל האפשר פגיעה באזרחים. רוב יהודי התפוצות הליברלים נטו להזדהות עם תפיסה זו של ישראל ויכלו לראות בה "מדינת מופת"; צה"ל נתפס כארגון צבאי המשמש דוגמה מוסרית.

כשגברה בעשורים האחרונים אי־הנוחות בקהילה היהודית הליברלית בארצות הברית בכל הנוגע למדיניותן של ממשלות ישראל זלגה אי־נוחות זו גם לשאלות הנוגעות לשימוש שעושה ישראל בכוח צבאי. הדבר בולט במיוחד נוכח העובדה שאחד הסמלים החזותיים המרכזיים של הסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא דמותם של ילדים פלסטינים שנהרגו – דימוי שהפך נפוץ במיוחד במהלך המלחמה הנוכחית. נוסף על כך, האתיקה הצבאית הישראלית עצמה נתונה יותר ויותר במחלוקת. גורמים מן הימין ומהציונות-הדתית, המיוצגים במידה רבה בקואליציה השלטת, דורשים או מצדיקים גישה זהירה פחות ואדישה יותר כלפי פגיעה בלא-מעורבים.

גם ההתפתחויות בליברליזם ובפרוגרסיביות המערביים, במיוחד בקרב הדור הצעיר, החריפו את הפערים בין הישראלים לבין רוב יהודי התפוצות באופן שבו הם תופסים עוצמה

צבאית ושימוש בכוח. הישראלים נוטים לראות בכוח אמצעי הכרחי להגנה על ריבונותה של מדינתם ועל אזרחיה, במיוחד בעשור האחרון, אשר בו המלחמות הן יותר ויותר אסימטריות ומתנהלות לעיתים קרובות נגד גורמים שאינם מדינתיים. צעירים יהודים אמריקאים רבים, המרוחקים מעימותים קיומיים ישירים ומתמשכים, מעדיפים להסתמך על סדר בינלאומי ליברלי אשר בו הבעיות נפתרות באמצעות משא ומתן. מבחינתם יש להשתמש בכוח רק כמוצא אחרון, וגם אז, באופן מוגבל ומבוקר. הבחנות ערכיות חשובות אלה מולידות תפיסות שונות מאוד באשר לדרך הראויה לניהול סכסוכים וממחישות מדוע שני המרכזים העיקריים של החיים היהודיים בעולם המודרני – ישראל וארצות הברית – התרחקו זה מזה בהבנתם את משמעות הכוח והפעלתו.

המלחמה בין ישראל לעזה בשנים 2023–2025 החריפה מאוד סוגיות אלו. ישראל ספגה מספר גדול של נפגעים אזרחיים וצבאיים ב־7 באוקטובר 2023 ובמלחמה שבאה בעקבותיה (כ־2,000 הרוגים ואלפים רבים של פצועים), בעוד צה"ל הרג עשרות אלפי פלסטינים, בהם נשים, ילדים ותינוקות. ישראל הואשמה בביצוע פשעי מלחמה, ובכלל זה טיהור אתני ורצח עם. במסגרות רבות קנו האשמות אלה אחיזה, והן מתקבלות כעובדה או לכל הפחות כעמדה הרווחת.

משקיפים ועיתונאים רבים הציעו הסברים לשאלה מדוע הלחימה של צה"ל הייתה קטלנית כל כך. ההסברים נעו בין הרצון לנקום על מעשי הטבח של 7 באוקטובר לבין נוכחותם הגדולה של קצינים זוטרים מן הציונות הדתית (המחזיקים בתפיסה שונה של אתיקה צבאית), שבולטותם בשורות הצבא השפיעה על האווירה הערכית ביחידות מסוימות, ולבין הטענה שחמאס הטמיע את פעילותו במכוון באוכלוסייה האזרחית (ושהאוכלוסייה האזרחית השלימה עם הטמעה זו). מכל מקום, מלחמת עזה עוררה בקרב רוב יהודי התפוצות מחשבות, ספקות ורגשות חדשים בכל הנוגע לישראל, לצה"ל ולעוצמה צבאית, והעצימה רגשות ותפיסות קיימים. מחשבות ורגשות אלה לא היו אחידים; הם התפתחו בכיוונים שונים וכללו גוונים ודקויות רבים. במסגרת הדיאלוג היהודי העולמי 2025–26 ביקשנו להבין מחשבות ורגשות אלה על כל מורכבותם.

הדיאלוג של שנת 2025-26

הדיאלוג היהודי העולמי של שנת 2025-26 נועד להעמיק את בירור עמדותיהן של קהילות התפוצות בנוגע לכוח צבאי יהודי. במסגרת המחקר ביקשנו למצוא תובנות באשר לאופן שבו יהודים בישראל ובתפוצות תופסים את הכוח, את אפשרויות השימוש בו ואת מגבלותיו, וכן את השפעת תפיסות אלה על מערכת היחסים הרחבה בין ישראל לקהילות התפוצות. שאלה מרכזית שעמדה בבסיס הבדיקה הייתה אם השימוש בעוצמה צבאית יוצר מוקד נוסף של מתח בין יהודי ישראל ליהודי התפוצות, שכן נראה ששני הצדדים נעים בכיוונים מנוגדים בסוגיה זו. האם מצטרפת סוגיה זו למתחים אחרים בין ישראל וממשלתה הימנית לבין הקהילות היהודיות הליברליות בתפוצות, כגון המחלוקות סביב תהליך השלום והיחסים עם הפלסטינים? עד כמה היא קשורה להתגבשותה של זהות יהודית "תפוצתית" חדשה, השומרת על אתוס מובחן בנוגע לכוח צבאי ולעוצמה, דוגמת זו שהציג דניאל בויארין?

נוסף על כך ביקשנו להבין את השפעתה של מלחמת עזה: כיצד הגיבו אליה יהודים מגילים ומרקעים שונים וכיצד התייחסו להאשמות הנרחבות שלפיהן ישראל מבצעת פשעי מלחמה ואף רצח עם? אנו יודעים שהרוב המכריע של הציבור היהודי הזדהה באופן עמוק עם ישראל. עם זאת, מלחמה זו והיקף האבדות הפלסטיניות שנלוו לה העניקו מידה חדשה של קול ולגיטימציה לביקורת יהודית על ישראל ואף לעמדות אנטי־ישראליות ואנטי־ציוניות. ניסינו להבין עד כמה מילאו העמדות כלפי הכוח הצבאי היהודי והישראלי תפקיד בעיצוב תגובות אלה.

את תהליך הדיאלוג של השנה פתחנו מתוך הנחה מוקדמת שהעמדות בנושא יהיו מורכבות ורבות־פנים. באמצעות קבוצות הדיון השונות ביקשנו להגיע להבנה טובה, רחבה ומעמיקה יותר של מורכבות זו.

הדיאלוג היהודי העולמי של המכון למדיניות העם היהודי (JPPJ) בשנת 2014 עסק בנושא זה בהקשר של מבצע "צוק איתן", שהתרחש באוגוסט אותה שנה. מכיוון שחלף מאז למעלה מעשור, ומדינת ישראל נמצאת במצב מלחמה כבר למעלה משנתיים, בחרנו לשוב ולעסוק בסוגיה. בחינת נושא זה עשויה גם לסייע בהבהרת שאלות יסוד חשובות הנוגעות למשמעותה של הציונות במאה העשרים ואחת, לתחושת הזיקה בין ישראל לבין הקהילות היהודיות ברחבי העולם ולעתידי יחסיה של ישראל עם מדינות מושבם של משתתפי הדיאלוג.

מסגרת הדיאלוג היהודי העולמי לשנת 2025-26

בחנו סוגיות אלה באמצעות קבוצות מיקוד קטנות ושאלון שהועבר למדגם לא מייצג של משתתפי הדיאלוג. שיתפנו למעלה מ-100 משתתפים מכל קבוצות הגיל מצפון אמריקה, מאוסטרליה, מניו זילנד ומדרום אפריקה בעשרה מפגשים נפרדים שנערכו באמצעות זום (רשימת הארגונים השותפים מופיעה בנספח). כפי שקורה מדי שנה, הדיאלוג היהודי העולמי של 2025-26 היה תרגיל במחקר איכותני. מטרתנו לא הייתה לשחזר את ממצאיהם של סקרים ושל מחקרי דעת קהל אלא להעמיק ולבחון מה עומד מאחורי הדעות המובעות בהם: האם מדובר בעמדות מגובשות וחד-משמעיות או שמא ישנה מידה רבה יותר של מורכבות, אמביוולנטיות וניואנסים שאינה ניתנת לייצוג מלא באמצעות מספרים בלבד.

ביקשנו לבחון אם אפשר ללמוד דבר מה מעבר לקווי המתאר הכלליים והפשטות למדי שמספק המחקר הכמותי. קיוונו שבאמצעות שיחה מעמיקה של כשעה וחצי עם 108 משתתפים מרקע מגוון נוכל לקבל תמונה מורכבת ואמיתית יותר, שתוכל אולי להוביל לצעדים מעשיים ולהמלצות מדיניות. מכיוון שהשיחות היו מובנות למחצה ופתוחות באופיין, השלמנו אותן באמצעות שאלון קצר שאפשר לנו לערוך השוואת בסיס בין תשובותיהם של משתתפים מרקעים פוליטיים, דתיים ואידאולוגיים שונים, החיים בקהילות יהודיות ברחבי העולם. עם זאת, שאלון זה לא שינה את אופיו האיכותני של הפרויקט.

מדי שנה אנו נדרשים להתמודד עם אתגר שכנוע אנשים להקדיש שעה וחצי מזמנם לדיון בנושאים המעסיקים אותם את העם היהודי בכללותו אבל אינם משפיעים בהכרח באופן ישיר על חייהם האישיים. השנה מצאנו שגיוס המשתתפים לדיאלוג היה קשה במיוחד. כשהצגנו בפני אנשי קשר בפדרציות יהודיות, בסניפי הלל ובארגונים נוספים את האפשרות להשתתף בדיון על עוצמה יהודית הם הגיבו תחילה בעניין רב ואף בהתלהבות. אולם כאשר הגיע שלב קביעת המועד והשעה והקמת קבוצת דיון ממשיית עם משתתפים בפועל, התברר שהדבר קשה הרבה יותר. התרשמנו שקושי זה חורג מהסיבוכים הלוגיסטיים שחווינו בשנים קודמות. למעשה, ייתכן שהקשיים של השנה מסייעים בעצמם להאיר את הנושא ואת תהליך המחקר, ולכן אנו מקדישים להם כמה פסקאות.

התחלנו לדון בנושא הדיאלוג של 2025 לקראת סוף שנת 2024, כאשר ישראל הייתה כבר למעלה משנה במלחמה, והמחאות נגדה בלטו מאוד בזירה הציבורית הבינלאומית. נוכח המחלוקת סביב האופן שבו ישראל ניהלה את המלחמה בעזה סברנו שליהודי התפוצות עשויים להיות רגשות ומחשבות מורכבים, עשירים בדקויות ואף אמביוולנטיים בנוגע למלחמה. מצד אחד רצינו להעניק למשתתפי הדיאלוג הזדמנות לבטא את השקפותיהם ואת דעותיהם האישיות; מצד אחר, ביקשנו גם "למדוד את הדופק" של יהדות התפוצות באופן נרחב יותר בסוגיה זו. רצינו להבין היכן ניצבות הקהילות בהתייחס לשאלות אלה,

והאם וכיצד הן השפיעו על יחסי ישראל והתפוצות. אחרי שגיבשנו בינינו את הנושא שלחנו הזמנות לארגונים יהודיים קהילתיים ברחבי העולם.

כבר בשלב המוקדם היו סימנים לכך שדיאלוג על העוצמה הצבאית הישראלית בעוד מלחמת עזה מתנהלת לא יהיה פשוט. כמה מאנשי הצוות הבכירים של המכון למדיניות העם היהודי הביעו הסתייגויות מהנושא וטענו שהוא עלול להזמין גינויים לישראל ולשמש במה להאשמות בדבר פשעי מלחמה ואף רצח עם. בסופו של דבר החלטנו להותיר את הנושא על כנו למרות מטענו הרגשי והפוליטי הכבד משום שסברנו בכנות שליהודי התפוצות רגשות מורכבים בנוגע למלחמה, ושהם רוצים מסגרת שבה יוכלו לדון בהם ואף זקוקים לה. לפיכך התחייבנו לנסח ולפרסם את הדוח בזהירות ובשיקול דעת, ואם יהיה בכך צורך, להגביל את תפוצתו למנהיגי קהילות יהודיות במקום להפיצו לציבור הרחב.

כשפנינו לארגונים יהודיים שונים בבקשה להשתתף בדיאלוג, נדמה היה שהנחותינו זוכות לאישוש בתגובות החיוביות שקיבלנו מאנשי הקשר בנוגע לדיון במלחמה ובעוצמה הצבאית הישראלית. אולם מעבר להתלהבות הראשונית, הניסיון להגיע להתחייבות למועדים קונקרטיים של מפגשי דיאלוג התברר כמשימה לא פשוטה כלל. נראה שהקשיים חורגים ממגבלות לוגיסטיות וכוללים גם מידה מסוימת של אי־נוחות או חוסר רצון לדבר בגלוי על מורכבותו של הנושא. כמו כן, התרשמנו שיהודים רבים המעורבים בחיים הקהילתיים והיהודיים, ובייחוד הצעירים בהם, עייפו כבר מהצורך המתמיד לדבר על ישראל ולהגן עליה. זהו ממצא חשוב בפני עצמו.

בסופו של דבר הצלחנו לקיים עשרה מפגשים בהשתתפותם של מעט יותר מ-100 איש. אף שמספר המשתתפים היה נמוך מהרגיל, אלה שבחרו להשתתף סיפקו התייחסויות מעמיקות ובעלות משמעות רבה לנושא. בסיכומו של דבר אנו סבורים שהעומק והרוחב של הפרויקט השנה, אף שהיה מצומצם מעט בהיקפו, הם נכס מחקרי חשוב המסייע להאיר את יחסיה של יהדות התפוצות עם ישראל. הדבר נכון במיוחד כאשר מדובר ביחס לעוצמה צבאית יהודית לאחר למעלה משנתיים של מלחמה, שהחריפו את הפערים בין הקהילות השונות בכל הנוגע לאידיאולוגיה ולחוויות החיים.

משתתפי הדיאלוג היהודי העולמי 2025-26

בדיאלוג היהודי העולמי לשנת 2025-26 השתתפו 108 גברים ונשים מארצות הברית, מקנדה, מאוסטרליה, מניו זילנד ומדרום אפריקה. 70 מהם השלימו את השאלון המקוון (המצורף לדוח זה כנספח), שכלל הן שאלות רקע הן שאלות מהותיות רב־ברירתיות בנושא הדיאלוג. אנו מסכמים את תשובות השאלון מתוך מודעות לכך שהן משקפות רק כשני שליש

מהמשתתפים. עם זאת, אנו סבורים שהתשובות לכמה מהשאלות מייצגות את הקבוצה כולה.

74 משתתפים היו מארצות הברית, 11 מקנדה, 7 מאוסטרליה ומניו זילנד, ו-18 מדרום אפריקה. למעט הקבוצה הקנדית, שיעורים אלה נשמרו פחות או יותר גם בקרב המשיבים לשאלון: 48 משתתפים מארצות הברית מילאו את השאלון, 6 מאוסטרליה, 12 מדרום אפריקה ורק 4 מקנדה.

על פי התשובות לשאלון, משתתפי הדיאלוג התחלקו באופן מאוזן למדי מבחינת מגדר וגיל. כשליש מהם היו בני פחות מ-35, כשליש, בני 35–55, וכשליש, בני יותר מ-55. עם זאת, על סמך התשובות לשאלון, קבוצת המשתתפים אינה מייצגת כלל את יהדות ארצות הברית והתפוצות בכללותה, וייתכן שאינה מייצגת גם את הנהגתן באופן כללי. 22 מ-70 המשיבים לשאלון (כ-30%) היו אורתודוקסים – שיעור גבוה הרבה מחלקם בכלל האוכלוסייה היהודית (האורתודוקסים – הן החרדים הן האורתודוקסים המודרנים – הם כ-10%–12% בלבד מכלל האוכלוסייה היהודית בתפוצות). על פי השאלון, למשתתפי הדיאלוג גם זיקה חזקה יותר לישראל מזו של רוב יהודי ארצות הברית, ואולי אף של חלק ניכר ממנהיגותה. 39 מ-70 המשיבים ביקרו בישראל יותר מפעמיים, ו-17 מהם ביקרו בה יותר מעשר פעמים; 58 מ-70 המשיבים הצהירו שזיקתם לישראל חזקה.

בד בבד, 42 משיבים (60%) הגדירו עצמם כבעלי נטייה ליברלית (22) או כליברלים מובהקים (20). קבוצה זו כללה גם משתתפים אורתודוקסים. מתוך 18 המשיבים האורתודוקסים המודרנים לשאלון, 6 הגדירו את עצמם כבעלי נטייה ליברלית, 1 הגדיר עצמו כליברלי מובהק, ו-5 הגדירו את עצמם כבעלי עמדה מרכזית. לפיכך, משתתפינו משקפים במידה רבה את הנטייה הפוליטית האופיינית של הקהילה היהודית האמריקאית, אף שנראה שהם שמרנים ממנה במידת מה.

מפגשי הדיאלוג

ככל דיאלוג יהודי עולמי גם מפגשי הדיאלוג השנה נערכו במתכונת חצי מובנית. מנחי המכון למדיניות העם היהודי הכינו מצגת שכללה סדרת שאלות ששימשו נקודות מוצא לדיון. את ניתוח הדיונים השלמנו באמצעות תשובות המשתתפים לשאלון.

נכנסנו לתהליך הדיאלוג מתוך מודעות לכך שנתוני סקרים הצביעו על כך שבעוד רוב יהודי ארצות הברית חוו התחזקות בהזדהותם עם ישראל ובתמיכתם בה מייד לאחר אירועי 7 באוקטובר, קבוצות אוכלוסייה חשובות מסוימות – בהן צעירים (מתחת לגיל 35), ליברלים מובהקים ותומכי המפלגה הדמוקרטית – הפגינו התרחקות גוברת מישראל והעניקו פחות תמיכה לה ולמדיניותה, לרבות לאופן ניהול מלחמת "חרבות ברזל" נגד חמאס.

הדבר שהתברר לנו במפגשי הדיאלוג באופן מוחשי במיוחד הוא שהמציאות אינה מסתדרת בקטגוריות סכמטיות ופשוטות. שיעורים ניכרים של משתתפים אורתודוקסים מודרנים ואף חסידי חב"ד הזדהו בתשובותיהם לשאלות מסוימות עם עמדות "שמאליות", אוניברסליסטיות וממוקדות בזכויות אדם, בעוד כמה מ"הליברלים המובהקים" אימצו עמדות ציוניות ממסדיות המזוהות בדרך כלל עם איפא"ק ועם ממשלת ישראל. כמובן, אין בכך כדי לסתור את נתוני הסקרים; אדרבה, הדבר מגלה את משמעותם האמיתית.

חשובה אף יותר הייתה העובדה שמורכבות זו אפיינה את עולמם הפנימי של המשתתפים עצמם. רבים מהם ביטאו עמדות אמביוולנטיות, מורכבות ולעיתים אף סותרות. בהקשר זה, דבריו של משתתף מן הוועד היהודי אמריקני (AJC) הם דברים מייצגים:

אני סבור שליהודים יש גאווה רבה בעוצמתו של הצבא הישראלי, ביצירתיותם של שירותי המודיעין שלו וביכולות שהפגין בלבנון, באיראן ובסוריה. ובאותה עת, עצם היכולת העצומה להפעיל כוח כלפי אויביו מעוררת כיום אי־נוחות כאשר היא נתפסת כאן לעיתים כמאבק לא שוויוני – לאו דווקא נגד אויבים כמו חמאס אלא בהקשר לפגיעה האגבית באזרחים בעזה [...]. אותם ממדים של עוצמה צבאית ישראלית מעוררים כיום הסתייגות אצל רבים מיהודי אמריקה.

דברים אלה כוללים בעת ובעונה אחת הן גאווה הן אי־נוחות. באופן דומה ציינו משתתפים רבים במפורש שהשאלון שלנו – וסקרים בכלל – מצומצמים מדי. לטענתם, אפשרויות התשובה לא שיקפו כראוי את עמדותיהם או את רגשותיהם המעורבים, ולעיתים קרובות הם חשו שהם מזדהים עם יותר מאפשרות אחת. אנו מציעים שמורכבות זו מייצגת בצורה טובה יותר את תחושותיהם של יהודים אמריקאים מעורבים ומחויבים רבים מאשר כל אמירה חד־משמעית על תמיכה או על "התרחקות".

השאלה הראשונה שהצגנו ניגשה לנושא באופן עקיף. שאלנו מדוע הוקמה מדינת ישראל, מתוך הנחה שהתשובות יטילו אור על היחס לכוח הצבאי.

בתחילת הדיון שלטה גישה "קונבנציונלית", של שכל ישר: למדינות יש זכות להגן על עצמן ועל אזרחיהן. כפי שניסח זאת אחד ממשתתפי הוועד היהודי האמריקאי: "כמדינה, לישראל יש זכות להגן על עצמה, והיא אכן עושה זאת, ללא קשר לכל נימוק נוסף. נקודה".

לצד גישה זו ניכרה כבר בראשית הדיון מורכבותה המוסרית של הסוגיה. כמעט בכל המפגשים הדגישו המשתתפים את חשיבות ההגנה וההרתעה. רובם הניחו כמובן מאליו שהשימוש הלגיטימי בכוחה הצבאי של ישראל הוא בראש ובראשונה לצרכים הגנתיים. ממד מוסרי זה של תפיסת המשתתפים וציפיותיהם מישראל בא לידי ביטוי מלא יותר בשאלון.

נשאל בו במפורש: "לאיזו רמת התנהלות מוסרית בעימות מזוין על ישראל לשאוף?" 36 מ-70 המשיבים (51%) השיבו ש"על ישראל לשאוף לממש את ערכיה המוסריים הגבוהים ביותר ללא קשר לזהות האויב שלה". יש לציין ש-7 ממשיבים אלה היו אורתודוקסים, בהם גם חסיד חב"ד אחד. 19 משיבים (27%) השיבו כי "על ישראל לאזן בין שיקולים מוסריים לבין העובדה שהיא ניצבת מול אויבים חסרי רחמים המבקשים להשמידה".

לפיכך, השיח הראשוני על עוצמתה הצבאית של ישראל נע בין שני קטבים: שכל ישר וריאל פוליטיק, מחד גיסא, וציפיות מוסריות גבוהות מאידך גיסא. חשוב להדגיש שרוב המשתתפים ביקשו לאחוז בשני העקרונות גם יחד.

כשנשאלו אילו מסגרות נורמטיביות צריכות להנחות את הקוד האתי של צה"ל בשימוש בכוח, הרוב הגדול ביותר של משיבים (29 מתוך 70) בחר ב"משפט הבינלאומי", אף שרובם סברו שהמשפט הבינלאומי מציב רף מוסרי נמוך מזה שמציבים "הערכים היהודיים". במילים אחרות, הדרישה מישראל לפעול בהתאם לדין ההומניטרי הבינלאומי נתפסה בעיני משיבים אלה כפשרה הנדרשת נוכח הצורך בגישה של ריאל פוליטיק. רוב המשתתפים יישבו את המתח בין שיקולים מציאותיים לבין דרישות מוסריות באמצעות הקביעה שכוחה הצבאי של ישראל צריך להיות מופעל לצורכי הגנה והרתעה בלבד.

כך ניסח את הסוגיה אחד המשיבים מהמועצה היהודית לענייני ציבור (JCPA) והתייחס לממד הבעייתי שבה:

צה"ל נקרא "צבא ההגנה לישראל" מסיבה מסוימת, שכן ישראל נזקקת לצבא כדי להגן על עצמה. אבל כיום, בפועל, כוח זה עבר תהליך של הפיכתו לנשק ומשמש לעיתים קרובות יותר לפרובוקציה. כל מדינה זקוקה להגנה, אבל הפעולות ההתקפיות הפכו למקור גובר של אי-נוחות.

בחלק מהדיונים שהתנהלו בשלב זה של השיחה הוצגה ישראל כמדינה קטנה ונצורה המגינה על עצמה מפני אויבים חזקים ותוקפנים. דומה שדימוי זה לא שיקף תמיד את ישראל כפי שהיא כיום אלא דווקא את ישראל כפי שהייתה בעבר או כפי שחלק מהמשתתפים סברו שעליה להיות מבחינה מוסרית.

בהמשך פנה הדיון להיבטים היסטוריים ותרבותיים. האם אחד המרכיבים החשובים של הציונות היה יצירת "יהדות השרירים" כהגדרתו של המנהיג הציוני מקס נורדאו? האם הציונות הייתה בראשיתה תגובה לדימוי של יהודים חסרי אונים הנטבחים בקישינב ובפוגרומים אחרים? אם כן, האם מרכיב זה עדיין רלוונטי כיום?

קול חשוב של המשתתפים טען שאף שלמושג "יהדות השרירים" הייתה חשיבות היסטורית בתקופה שבה היהודים היו חסרי כוח, אין להבליטו כיום. לדבריהם, היהודים בני זמננו – הן

בישראל הן בתפוצות – נתפסים כבעלי כוח, והדגשת מושג זה מחזקת את הזיהוי של יהודים כמדכאים. כפי שניסח זאת אחד המשתתפים משיקגו: "הדבר מזין את הנרטיב של ישראל כמדכאת".

בהתייחס ליחסם של יהודי התפוצות לארגונים הצבאיים במדינות מגוריהם, רבים מהמשתתפים הסתייגו מהרמיזה שלפיה יהודי התפוצות אינם תורמים למדינותיהם. עם זאת, הם הכירו בכך שתהליכי החינוך והסוציאליזציה של רוב יהודי התפוצות אינם מכוונים לשירות צבאי אלא לתרומה בתחומים כגון משפטים ורפואה. המשתתפים ציינו גם שגם כשיהודים מתגייסים לצבא, הם נוטים לשרת בו כרופאים וכמשפטנים יותר מאשר כמפקדים קרביים. הם הודו גם שאף שהצטרפות לצה"ל היא תופעה נדירה למדי בקהילותיהם, היא זוכה להערכה רבה יותר מהצטרפות לצבא המדינה שבה הם חיים. בעוד התגייסות לצבא האמריקאי, למשל, נתפסת כאחת מבין אפשרויות קריירה רבות – שחלקן אף יוקרתיות או מתגמלות יותר – ההתגייסות לצה"ל נתפסת כמעשה של הקרבה עצמית למען הישרדותה של ישראל, וזוכה לפיכך להוקרה מיוחדת.

לאחר מכן שאלנו כיצד הם וחוגיהם החברתיים היהודיים תופסים את עוצמתה הצבאית של ישראל הן בעבר – בתקופת מלחמת ששת הימים ומלחמת יום הכיפורים – הן כיום. המשתתפים היו כמעט תמימי דעים על כך שמלחמת ששת הימים עוררה תחושות גאווה. באשר לצבא הישראלי כיום, הם לא הביעו גינוי גורף אבל התבטאו בזירות ובאיפוק.

מגמה זו השתקפה בתשובות לשאלון. על השאלה "בהינתן העובדה שחמאס, חיזבאללה ושלוחים אחרים של איראן פועלים במכוון מתוך אוכלוסייה אזרחית, אופן ניהול הלחימה של ישראל בעימותים האחרונים גרם לך להרגיש יותר...?" השיבו 43% מן המשיבים "גאוה", ואילו שיעור זהה השיב: "מודאג/ת מאופייה של ישראל". 18 מ-70 המשיבים ציינו שיהודים אחרים בקהילתם התרחקו מישראל, 23 סברו שחברי קהילתם חשים גאוה רבה יותר, ו-22 דיווחו שבני קהילתם מודאגים יותר מאופייה של ישראל.

גם כאן נמצא מתאם מוגבל בלבד בין העמדות לבין מאפייני הרקע של המשתתפים. 13 משתתפים חרדים ואורתודוקסים מודרנים הביעו גאוה בצבא הישראלי, אבל מיעוט ניכר מאותה קבוצה (7 משתתפים) ציין שהוא מודאג מאופייה המוסרי של ישראל, ואחת המשתתפות אף העידה שהיא חשה מבוכה עקב ישראל וצבאה.

גם בדיוני הקבוצות הקטנות התבטאו המשתתפים באופן זהיר ותוך הקפדה על הבחנות בנוגע ללחימה ולהתנהגות המוסרית של החיילים הישראליים. אחד המשתתפים משיקגו ציין שבעבר שררה גאוה כמעט מוחלטת בישראל ובצבאה, אבל כיום העמדות "מורכבות וזהירות יותר". משתתף אחר דיבר על כך שהוא דן את הצבא הישראלי "לכף זכות". אחרים הזכירו שאנשים שהם מכירים חשים בושה בנוגע למלחמה בעזה, במיוחד מאז אמצע 2024.

כמה משתתפים ציינו שמכיוון שזוהי המלחמה הארוכה ביותר שבה הייתה ישראל מעורבת, הם מתקשים יותר ויותר להזדהות עימה ולהגן עליה בחלוף הזמן. חשובות במיוחד היו אמירות שלפיהן ישראל וצה"ל איבדו את מעמדם הייחודי והפכו, בעיני חלק מן המשתתפים, ל"עוד מדינה" ול"עוד צבא" המתנהגים באופן בעייתי.

לסיכום, גם בקרב קבוצה זו – המתאפיינת בזיקה חזקה לישראל ובמעורבות עמוקה עימה – ישנה מודעות להתנהלותה השנויה במחלוקת של ישראל כלפי אוכלוסיות לא לוחמות, וכתוצאה מכך נגרמים גם תחושות של ספק, ריחוק ולעיתים אף בושה. תחושות אלו אפיינו לא רק את הגורמים המזוהים באופן מסורתי עם המחנה הליברלי כגון ג'יי סטריט או המועצה היהודית לענייני ציבור. משתתף מטעם הפדרציה היהודית של שיקגו אמר:

מה שמטריד אותי יותר הוא המתרחש בגדה המערבית. פעולותיה של ממשלת ישראל כלפי האוכלוסייה הפלסטינית שם הן בעיניי בלתי-ניתנות להגנה [...] התנהגות זו, הנתפסת כבלתי-מוסרית, משפיעה גם עלינו כיהודים אמריקאים משום שהיא משליכה על האופן שבו אנו נתפסים כעם יהודי.

עם זאת, גם כשהמשתתפים הכירו בהיבטים הבעייתיים של פעולות צה"ל וממשלת ישראל הם הודו שהם עדיין חשים מידה מסוימת של גאווה. משתתף מן הפדרציה היהודית של טורונטו ניסח זאת כך:

ייתכן שהם [חברי הקהילה שלו בטורונטו] אינם מסכימים עם החלטות הממשלה, עם אופן ניהול המלחמה או עם משכה. שמעתי ויכוחים כאלה פעמים רבות מאוד. אבל כשמדובר בצבא עצמו, הם סבורים שמדובר בגוף יוצא דופן ומרשים.

הרעיון שלפיו ישראל היא "כמו כולם" מבחינת התנהלותה המוסרית עלה במספר לא מבוטל של מפגשים. אחד המשתתפים בקבוצת המועצה היהודית לענייני ציבור ניסח זאת בחריפות:

ישראל מציגה את עצמה כמחויבת לסטנדרט מוסרי גבוה יותר, אבל בפועל, התנהלותו של צה"ל אינה עומדת בסטנדרט הזה.

אחרים ציינו שהם נחשפים דרך הרשתות החברתיות לתכנים רבים המעוררים בהם אי-נוחות, ושהאלגוריתמים מעצימים דווקא היבטים אלה. משתתף מקבוצת ג'יי סטריט טען שתפקידו של הצבא הישראלי כיום "אינו עולה בקנה אחד עם הערכים היהודיים שלנו". משתתף אחר הדגדג עמדה זו:

הצבא המוסרי ביותר בעולם? ואז אתה רואה איך הוא מתנהג כיום. זה איננו טוהר הנשק; זה אינו הצבא הישראלי שאני רוצה.

לאחר מכן שאלנו, הן בשאלון הן במפגשי הזום, אם המבצעים הצבאיים של ישראל ומלחמת עזה משפיעים על חייהם האישיים. 63 מ-70 המשיבים בשאלון השיבו בחיוב. בדיונים הקבוצתיים היו התשובות לעיתים ישירות מאוד. משתתף מהמועצה היהודית לענייני ציבור סיפר שהוא חש שאחרים מתייחסים אליו כאל רוצח המבצע רצח עם רק משום שהוא יהודי. משתתף אחר תיאר חוויה דומה:

אני מבלה את ימי העבודה שלי כשאנשים מסתכלים עליי כאילו אני מפלצת הרוצחת תינוקות רק משום שאני יהודי וציוני.

משתתפים אחרים, ובהם חברי קבוצת ג'יי סטריט, תיארו כיצד הסכסוך הישראלי-פלסטיני הפך חלק בלתי-נפרד מהאינטראקציות היומיומיות שלהם ויצר מתחים ביחסיהם האישיים ובחברויות שלהם.

המשתתפים קשרו בין השפעת אירועים אלה על חייהם לבין שאלת מעורבותם של יהודי התפוצות בתהליכי קבלת ההחלטות בישראל. העמדה המרכזית שעלתה בדיונים הייתה שמכיוון שלפעולותיה של ישראל השלכות ישירות על יהודי התפוצות, יש להביא בחשבון את עמדותיהם ואת השפעתן במסגרת תהליכי קבלת ההחלטות בישראל בלי לפגוע באופייה של ישראל כמדינה ריבונית. תשובות השאלון משקפות עמדה זו בבירור. חצי מהמשיבים ציינו כי "על ישראל להתחשב בעמדותיהם של יהודים אחרים משום שהעיוותים המזוינים שלה עשויים להשפיע על חייהם". 22 משיבים נוספים השיבו כי "על ישראל להתחשב בעמדותיהם של יהודים אחרים אם ברצונה לשמר את תמיכתם בעימותיה הצבאיים". רק 9 משיבים סברו שישראל אינה חייבת להתחשב בעמדות יהודי התפוצות.

כשדנו באופן שבו נתפס היחס בפועל כלפי התפוצות עלתה תחושת ניכור. כפי שניסח זאת אחד המשתתפים:

נתניהו הבהיר היטב שלא באמת אכפת לו מאיתנו. האם אנחנו באמת מחויבים להגן על יחסי ההרגוים הללו [בין לוחמים ללא-לוחמים]? כופים עלינו להגן על המעשים האלה.

בדברים אלה באה לידי ביטוי תחושה רווחת שישראל "כופה את מעשיה על יהודי התפוצות". משתתף אחר ניסח את הדברים בלשון דיפלומטית יותר:

ממשלת נתניהו אינה מתעניינת בתפוצות ומשאירה את יהודי ארצות הברית להגן על ישראל בזירה המקומית בלי שתהיה להם כל השפעה [...] נדרש דיאלוג רחב יותר.

התחושה שיהודי התפוצות מגינים בפועל על ישראל חרף אדישות ממשלתה כלפיהם הייתה רווחת למדי. כדברי אחד המשתתפים:

יהודי התפוצות נדרשים להגן על ישראל לעיתים קרובות, ולכן מן הראוי שיקבלו תחושה איך לעשות את זה בדרכ הטובה ביותר באמצעות השתתפות בשית.

למרות תחושת ההתעלמות מצד מדינת ישראל תפסו יהודי התפוצות את אחריותם כלפי ישראל ברצינות וביקשו לתרום לשיפור מעמדה ותדמיתה. לצד זאת, היו גם משתתפים שהציגו עמדה ביקורתית יותר. אחד מחברי ג'יי סטריט טען:

ישראל עשתה עבודה גרועה בהגנה על יהודים בשנים האחרונות. מדיניות הממשלה אף מסכנת יהודים בפועל.

כפי שעלה גם במפגשי דיאלוג קודמים שעסקו בישראל, משתתפים רבים הקפידו להבחין בין מדינת ישראל ואזרחיה לבין ממשלת ישראל. אחד המשתתפים מהמועצה היהודית לענייני ציבור ביטא זאת כך:

מעולם בחיי לא חשתי מרוחק כל כך ממקום שאני אוהב בגלל מעשיה של הנהגת המדינה. יש לי שם חברים רבים שהם מבחינתי בני משפחה. אני אוהב את הארץ, אוהב את האנשים, ואף פעם לא מרגיש בבית יותר מכשאני שם. אבל אני חש ריחוק עמוק מהכיוון שאליו הנהגת המדינה מובילה את הארץ שאני אוהב.

לדברי משתתפים אלה, האפשרות לבקר את הנהגת ישראל ובה בעת לתמוך במדינה ובאזרחיה עשויה להציג בפני הדור הצעיר גישה מורכבת יותר ולהמחיש שביקורת על מדיניות ישראל אינה מובילה בהכרח לשלילת קיומה של המדינה.

רבים ממפגשי הדיאלוג שיקפו נקודת מבט "תפוצתית", השונה במידה ניכרת מזו הרווחת בישראל. בעבור חלק מהמשתתפים, הגאווה בצבא "ל נבעה דווקא מדיווחים שלפיהם חיילים ישראלים מסוימים סירבו ליטול חלק במעשים שנתפסו בעיניהם כפגיעה לא מוצדקת באוכלוסייה האזרחית בעזה. זהו סוג של שיח שכמעט אינו נשמע בישראל, למעט אולי בשוליים מסוימים של השמאל הרדיקלי.

נקודת מבט זו – גם כשאינה מזוהה באופן מלא עם תפיסות פרוגרסיביות – באה לידי ביטוי גם בנוגע לסוגיה מרכזית נוספת: היחס בין דיפלומטיה לבין שימוש בכוח צבאי ובמלחמה. אחת משאלות השאלון הייתה: "האם על ישראל להסתמך במידה רבה יותר על כלים מדיניים ודיפלומטיים להשגת יעדיה?". 61 מ-70 המשיבים השיבו בחיוב. תשובה חד-משמעית זו עומדת בניגוד לחוסר האמון כלפי הדיפלומטיה והמשא ומתן המאפיין את התרבות הפוליטית בישראל בנוגע לסוגיה הפלסטינית מאז האינתיפאדה השנייה.

באופן כללי, המשתתפים לא אימצו את דפוסי ההצדקה למעשיה של ישראל, הרווחים בשיח הישראלי, כשדנו במדיניותה ובפעולותיה. אחת הטענות הנפוצות בישראל היא שישיראל,

כמדינה קטנה המוקפת אויבים עוינים, נמצאת במצב ייחודי שקשה לזרים להבינו, ולכן הם אינם יכולים לשפוט את מעשיה. קו טיעון זה נדחה על ידי רוב המשתתפים. 39 מ-70 המשיבים לשאלון השיבו שהם "מבינים באופן מלא" את מצבה של ישראל אל מול אויביה, ו-31 מהם השיבו שהם "מבינים אותו במידה מסוימת". גם בדיונים עצמם כמעט לא נשמעו הטיעונים שבהם משתמשים ישראלים לעיתים קרובות להצדקת שיטות הלחימה של ישראל נגד חמאס ונגד ארגונים אסימטריים אחרים, כגון הטענה שזוהי לחימה אורבנית באזור צפוף אוכלוסין אשר בו לוחמי האויב משולבים באופן עמוק באוכלוסייה האזרחית.

רוב המשתתפים שהגדירו עצמם כליברלים או כבעלי נטייה ליברלית ראו בצבא הישראלי גוף "חזק המסוגל להגן על עצמו", בעוד משתתפים בעלי עמדות מרכזיות או שמרניות נטו לראות באויב "איום קיומי על מדינת ישראל". משתמע מכך שלפי העמדה השמרנית, מכיוון שישאל ניצבת בפני איום קיומי, על צה"ל לעשות ככל הנדרש כדי לנטרל את האיום, גם במחיר חריגה מנורמות מקובלות. לעומת זאת, העמדה הליברלית מניחה שלצבא הישראלי די מרחב פעולה כדי לנהוג באופן מוסרי גם בעת מלחמה.

למעשה, מה שלא נאמר במפגשים היה לא פחות חשוב ממה שנאמר בהם. טיעוני ההסברה הישראליים המקובלים, המצדיקים את התנהלותה של ישראל באופן חד-משמעי, כמעט לא נשמעו. תחת זאת נעשו ניסיונות לגבש מענה מורכב למציאות מורכבת – מענה שאינו רואה את המציאות במונחים דיכוטומיים של שחור ולבן.

מפגשי הדיאלוג הזכירו לנו גם את מורכבותם של החיים היהודיים בני זמננו, בצורה אחרת. המפגש עם המשתתפים מדרום אפריקה המחיש שמציאות חייהם שונה במידה ניכרת מזו של קהילות אירופה וצפון אמריקה. מחד גיסא, הם מתמודדים עם ממשלה בעלת עמדה אנטי-ישראלית נחרצת; מאידך גיסא, לטענתם, רוב האוכלוסייה בדרום אפריקה מגלה אהדה חזקה לישראל, בין היתר על רקע אמונתה הנוצרית.

להפתעתנו, המשתתפים אף ציינו שביכולתם "להשיב מלחמה שעה" לעמדות האנטי-ישראליות של הממשלה ושל מפלגת השלטון, ה־ANC (African National Congress). במילים אחרות, הדמוקרטיה הדרום-אפריקנית פלורליסטית דייה בשלב זה כדי לאפשר גם לקולות פרו-ישראליים להישמע במרחב הציבורי.

קיצה של ישראל כמיזם תרבותי של העם היהודי?

חלק מהערך הייחודי של הדיאלוג היהודי העולמי לשנת 2025-26 נבע מהעובדה שמשתתפיו היו מעורבים עמוקות בישראל ונמנו עם נציגיה המובהקים של ההנהגה היהודית המרכזית. אפשר אפוא לגזור מהם קל וחומר לקהילה היהודית הרחבה: אם תומכי ישראל הנאמנים ואנשי הממסד היהודי מחפשים דרכים חדשות, מורכבות ומעודנות יותר להתייחס לישראל ולצה"ל, סביר להניח שמגמה זו מאפיינת את הציבור היהודי הרחב, לצד עמדות שליליות יותר, השוררות בחלקים מסוימים של הציבור הכללי.

על בסיס חומר ראשוני ומוגבל זה אנו מציעים שדפוס ההזדהות עם ישראל עשוי לעבור תהליך של ארגון מחדש. נראה שעוצמת הזיקה נותרה בעינה אבל המשקל היחסי של מרכיבי השונים משתנה. העם היהודי הוא קולקטיב מורכב, וגם הקשר שלו לישראל הוא תופעה מורכבת. הוא מבוסס על קרבה אתנית ולאומית, על זהות דתית משותפת ועל מחויבות לערכים דתיים. מעבר לגורמים מוחשיים אלה היה מרכיב נוסף, חמקמק ופחות מוגדר: גאווה בישראל כמיזם תרבותי יהודי. כלומר, גאווה בכך שישראל מתפתחת כ"מדינת מופת" או כ"אור לגויים" ומבטאת חזון ייחודי באשר לאופן שבו ראוי לארגן חברה, תרבות ומוסדות מדינה. מיזם זה של הקמת מדינת ישראל אמור היה לבטא מעין "דנ"א תרבותי" יהודי ייחודי.

הדחף לביטוי תרבותי היה אחד הכוחות המניעים המרכזיים של הציונות, גם אם לא תמיד נוסח במפורש. יהודים חשו שבגולה, בהיעדר כוח פוליטי וריבונות, לא ניתנה להם האפשרות לעצב את הזירה המדינית והבינלאומית כלל, ואת הזירות הקהילתיות והחברתיות יכלו לעצב במידה מוגבלת בלבד. הם סברו שבעידן המודרני יוכלו לרכוש את התנאים הנדרשים למימוש תרבותי – טריטוריה וריבונות, מלאה או חלקית – וכך תינתן להם האפשרות להוציא אל הפועל את חזונם התרבותי. רבים מחלוצי הציונות הבולטים נשאו דחף זה, ובהם אחד העם, דוד בן-גוריון וברל כצנלסון.

לפיכך, הן האידיאולוגיה הן הפרקטיקה הציוניות נשאו עימן לאורך השנים מתח פנימי. מצד אחד, אחת ממטרותיה המרכזיות של הציונות הייתה צמצום חריגות ההיסטוריות של העם היהודי והפיכתו ל"עם ככל העמים", כלומר, לאפשר ליהודים לעסוק במקצועות יצרניים כגון חקלאות, להגן על עצמם ככל העמים האחרים, ובאופן כללי להפוך לעם "נורמלי". אולם בד בבד נועדה המדינה היהודית להיות גם מיזם תרבותי יהודי. מדינת ישראל על שטחה ועל מערכותיה הפוליטיות, הכלכליות והחברתיות אמורה הייתה לבטא חזון ייחודי של ארגון החברה, התרבות ומוסדות המדינה, ואף לשמש מופת או השראה לעמים אחרים ברחבי העולם.

אחד הביטויים המרכזיים לשאיפה להפוך את ישראל למיזם תרבותי היה הביטוי ההומניסטי (או השמאלי) שלה: הרעיון שהמדינה היהודית תוכל לממש אידיאלים הומניסטיים בצורה טובה ומתקדמת יותר. רבים מהסמלים המכוננים של תנועת העבודה הציונית נשענו על אידיאל זה, כמו הקיבוץ, ובהקשר שלנו, רעיון טוהר הנשק – העיקרון שלפיו אין להכתיים את הנשק בדם חפים מפשע, כפי שניסח זאת ברל כצנלסון בנאום שנשא ב-1939.

אחת התובנות החדשות והחשובות שעלו במהלך מפגשי הדיאלוג היא שיהודי התפוצות (וכנראה גם חלק מהיהודים בישראל) חדלו לראות בישראל מיזם תרבותי יהודי.

מהשיחות שניהלנו עם יהודים בעלי מעורבות אלה מקהילות ברחבי העולם אפשר להסיק שהם אינם סבורים עוד שצה"ל הוא "הצבא המוסרי ביותר בעולם" או שהוא פועל על פי אמות מידה מוסריות צבאיות נעלות במיוחד. בניגוד למשתתפי הדיאלוג היהודי העולמי בשנת 2014, שהצהירו שלדעתם צה"ל מוסרי יותר מצבאות אחרים, היו בין משתתפי דיאלוג 2025-26 אלו שלעגו לרעיון. אפשר להסיק שהם אינם רואים עוד בישראל "חברת מופת" או "אור לגויים" במובן שבו תפס בן-גוריון מושגים אלה. עמדה זו בלטה במיוחד בקרב משתתפים המזוהים עם הארגונים הליברליים ג'יי סטריט והמועצה היהודית לענייני ציבור, אבל נראה שהיא הייתה משותפת גם למשתתפים אחרים, בהם אורתודוקסים דתיים, שהביעו דאגה בנוגע לאופייה המוסרי של ישראל.

אם פרשנותנו לשינוי זה נכונה, הוא עשוי להשפיע על דפוס ההזדהות עם ישראל באורח ניכר. ישראל תייצג פחות מקור לגאווה בתרבות היהודית וביכולתה ליצור ולהשפיע, ויותר מוקד של זיקה אתנית או אפילו משפחתית. אדם עשוי להיות קשור לישראל לא משום שהיא מגלמת ערכים נעלים ומוסריים יותר אלא מפני שהישראלים הם במובן מסוים בני דודיו. במצב כזה, עוצמת ההזדהות נותרת בעינה, אבל אופייה משתנה.

רובם המכריע של משתתפי הדיאלוג לא סברו שישראל ביצעה רצח עם ואף לא פשעי מלחמה אלא הניחו שחיילי צה"ל והציבור הישראלי הם ככל האדם. האופי החזוני-משיחי שיוחס בעבר למדינה היהודית הולך ונעלם. המשתתפים עדיין תומכים בישראל ואוהבים אותה, אבל באופן שונה. הדבר דומה לתמיכה באח או בבן דוד תהא התנהגותם אשר תהא. לחלופין הם עשויים לתמוך בישראל שאינה נושאת יומרה חזונית משום שהיא משמשת מקלט או פוליסת ביטוח מפני אנטישמיות. ייתכן גם שהם מחזיקים בשילוב כלשהו של שתי הגישות: זהות אתנית ראשונית משותפת לצד תפיסת ישראל כמקלט מפני אנטישמיות ברוח חזונו של הרצל.

בהקשר זה, חשוב לציין תובנה נוספת שהדיאלוג מספק להבנת הזהות הקולקטיבית היהודית, מרכיביה והאופנים השונים שבהם יהודי התפוצות ויהודים מן הימין הישראלי מעצבים זהות

זו. אם נאמץ מודל הרואה בזהות היהודית הקולקטיבית שילוב של שלושה ממדים – אתני-לאומי, דתי-ערכי מקודש ופוליטי-טריטוריאלי, נוכל לומר את הדברים הבאים:

יהודי התפוצות מדגישים את ממד הערכים המקודשים אבל עושים זאת באופן אוניברסליסטי. היהודים הם, או אמורים להיות, "אור לגויים" בממשם ערכים ליברליים-אוניברסליים באופן שלם ומתקדם יותר. זהו בעיניהם מובנם של "ערכים יהודיים" (Jewish values). לעומתם, הימין הישראלי מדגיש את הממד האתני-לאומי של הזהות היהודית הקולקטיבית. הסקרים של פיו (Pew Research Center) הצביעו באופן עקיב על כך ש-69% מהיהודים האמריקאים (ו-76% מהנשים היהודיות) ראו ב"ניהול חיים מוסריים ואתיים" מרכיב חיוני בזהותם היהודית. לעומת זאת, רק 47% מהיהודים בישראל החזיקו בעמדה זו, ורבים מהם הגדירו את יהדותם בעיקר באמצעות השתייכות לאומית-אתנית או באמצעות קיום פרקטיקות דתיות. כשהציונות הדתית מדגישה את ממד הערכים המקודשים היא נוטה לעשות זאת באופן פרטיקולריסטי. לפיכך, בישראל, הממד המקודש מזהה בעיקר עם פרטיקולריזם בעוד בתפוצות היהודיות הליברליות הוא מזהה עם ערכים אוניברסליים. כל ניסיון לגשר על הפער בין שתי הקהילות חייב להביא בחשבון הבדל יסודי זה.

לאורך השנים היו אלה האינטלקטואלים היהודים שתלו בישראל את התקוות המוסריות והתרבותיות הגבוהות ביותר, ולאחר שהתאכזבו מציפיותיהם הפכו למבקריה החריפים ביותר. חלקם אף נעשו אנטי-ציונים. בהקשר זה עולים שמותיהם של טוני ג'אדט, חנה ארנדט ונעם חומסקי.

מצב זה מציב אתגר גדול: מה יהיו ההשלכות ארוכות הטווח של אובדן אופייה התרבותי והחזוני של ישראל? האם יוביל בסופו של דבר לנטישה המונית של ההזדהות עימה או שמא יתקבל באדישות יחסית, ויהודים ברחבי העולם יאמצו צורה צנועה ופחות תובענית של הזדהות? אולי יתפתח דבר מה חדש לחלוטין, כגון תחייה של ציונות רוחנית-תרבותית נוסח מרטין בובר ויהודה ליב מגנס? אם אכן תתגבש גישה חדשה לציונות ולישראל, מה יהיה תפקידן של הפדרציות היהודיות, של ארגון הלל הבינלאומי (Hillel International) ושל הקהילה היהודית המאורגנת? האם יסייעו גופים אלה לפתח את דמותו של "המבקר המחובר" (connected critic) וייצרו מרחב לדיון מורכב ומתמשך שיאפשר לחברי הקהילה היהודית להמשיך להיות מחויבים למיזם התרבותי היהודי ולמדינת ישראל ולשמר בו בזמן עמדה ביקורתית כלפי הממשלה והצבא בישראל?

כך או כך, ייתכן שאנו ניצבים בראשיתה של נקודת מפנה חשובה בחיי היהודים בתפוצות וביחסיהם עם ישראל.

המלצות מדיניות

למרות האופן שבו מוצגים נתוני הסקרים בדרך כלל, הדבר המאפיין כיום את רוב יהודי ארצות הברית והתפוצות אינו עמדות ודעות נחרצות וחד־משמעיות. אדרבה, הם נמצאים בעיצומה של שיחה מתמשכת עם עצמם ועם חברי קהילתם בנוגע לישראל וליחס אליה. הם חשים כלפיה גאווה ובושה בעת ובעונה אחת. הם אוהבים את ישראל אבל אינם אוהבים בהכרח את מדיניותה או את ממשלתה. במילים אחרות, המאפיינים המרכזיים של עמדותיהם הם אמביוולנטיות, מורכבות ואף סתירה פנימית. שוב, תופעה זו באה לידי ביטוי באופן הישיר ביותר בדברי המשתתפים עצמם ולא רק בקרב האמריקאים בהם. אחת המשתתפות מאוסטרליה הכירה ברגשות סותרים אלו במלוא העוצמה:

אין תשובה חד־משמעית לשאלה "האם אני גאה או מתביישת". זו שאלה מורכבת להפליא, והיכולת להכיל את המורכבות הזאת היא כנראה התשובה הכנה ביותר שצעיר בתפוצות יכול להגיע אליה [...] אפשר לחוש גם גאווה וגם בושה. אין הכרח לבחור ב"א" או". שתי האמיתות יכולות להתקיים בו בזמן.

בלשון מדעי החברה, מצבם של רבים מיהודי התפוצות הוא מצב של **לימינליות**, כלומר, הימצאות "בין לבין". נראה שהם כבר עזבו דפוס אחד של יחס לישראל אבל עוד לא גיבשו דפוס חלופי חדש מגובש. לדעתנו, על ארגוני הקהילה היהודית למלא תפקיד בונה בגיבוש דפוסי זיקה חדשים לישראל, שיתבססו על יושר, על כנות ועל יושרה.

על בסיס הבחנה זו, המלצת המדיניות המרכזית שלנו היא שהקהילה היהודית המאורגנת תסייע בניהול שיחות פנימיות.

עליה לספק מרחבים פתוחים, מכילים ובטוחים שבהם יוכלו יהודים לשוחח על מחשבותיהם ועל רגשותיהם האמביוולנטיים ולעיתים אף הסותרים כלפי ישראל וכלפי מערכת היחסים בין ישראל לתפוצות. בסופו של דבר עשויות שיחות אלו לכלול גם מחשבות ורגשות הנוגעים לחיים בתפוצות, למשמעותם ולערכם. משתתפים רבים ציינו שהם אינם זוכים להזדמנויות מספיקות לשיחות מסוג זה. למעשה, אחד המשתתפים מקבוצת הפדרציה של שיקגו ביטא במפורש תחושה זו והביע את הערכתו לדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי:

אף שאני מבלה זמן רב במסגרות יהודיות, כמעט אינני זוכה להזדמנות לחוות את העושר של דיאלוג מסוג זה – במיוחד בקבוצה רב־דורית – ולכן רציתי לומר שאני מעריך מאוד את ההזדמנות להקשיב, ללמוד ולהשתתף בשיחה.

הזדמנויות מסוג זה אינן צריכות להיות נדירות או מוגבלות כל כך. על הקהילה היהודית המאורגנת להיענות לצורך זה באמצעות שילובן העקיב של שיחות כאלה כחלק מפעילותה השוטפת. אנו מעריכים שמתוך תהליך כזה עשוי להתפתח שיווי משקל חדש וחיובי ביחסי ישראל-תפוצות.

סיוע זה צריך לכלול גם הכנת חומרי לימוד ודין.

על גופים העוסקים בחינוך יהודי, ובמיוחד חינוך יהודי למבוגרים, להכין חומרי רקע, מקראות, שאלות לדין וכדומה. הכנת חומרים אלה והנחיית השיחות הפנימיות צריכות להתבסס על שני עקרונות יסוד:

1. המשך קיומם של קשרים בעלי משמעות בין ישראל לתפוצות הוא תנאי חיוני לשגשוגו המתמשך של העם היהודי.
2. קשרים אלה חייבים להתבסס על כנות, על יושר ועל יושרה.

כדי לסייע ליהודי ארצות הברית לנווט את תקופת ה"לימינליות" הנוכחית, אשר בה הם בוחנים ומעצבים מחדש את יחסיהם עם ישראל ועם הישראלים, עליהם לקבל מידע מלא ומדויק על ישראל.

מידע זה צריך לכלול גם חשיפה לחוויותיהם, לרגשותיהם ולמחשבותיהם של ישראלים. יותר מדי אובד כיום בתהליך התרגום והתיווך התרבותי. ישראלים אינם מבינים במלואם את חוויית החיים בתפוצות, את העלייה באנטישמיות ואת האופן שבו ישראל הפכה בעת ובעונה אחת לסוגיה מפלגת ומקוטבת ולכלי משחק פוליטי. מנגד, רבים מדי ממנהיגי הקהילות היהודיות נוטים לצמצם את מורכבותה של החברה הישראלית ואת האופן שבו נדרשים הישראלים להתמודד עם המתח בין היות ישראל מדינה יהודית לבין היותה מדינה דמוקרטית. כל זאת, בצל אתגרים גיאופוליטיים וביטחוניים גוברים.

כדי לאפשר זאת, אנו ממליצים על הצעדים הבאים:

נוכח תלונותיהם של משתתפים שהרשויות הישראליות אינן קשובות להם, על הקונסולים הישראלים וצוותיהם המקצועיים להעמיק את הקשר עם הקהילות היהודיות המקומיות.

עליהם לבחון דרכים טובות יותר להצגת נקודת המבט הישראלית ולשיתוף הציבור היהודי בתפוצות בה. צעד זה חשוב במיוחד בתקופה אשר בה יהודים רבים בתפוצות אינם מבינים במלואן את המציאות ואת החוויה הישראליות.

תוכניות "תגלית", תוכניות שנת הכשרה בישראל, תוכניות לימודים בחו"ל ומשלחות הפדרציות נמצאות בעמדה ייחודית המאפשרת להעמיק את המפגש בין הישראלים ליהודי התפוצות.

על מפגשים בין ישראלים ליהודי תפוצות להיות חלק בלתי-נפרד מחוויית ההשתתפות של ישראלים ושל יהודי התפוצות בתוכניות החינוכיות השונות. יש ליצור קשרים ממשיים – לא מופשטים או תיאורטיים – שיאפשרו ליהודי התפוצות ולישראלים (יהודים ולא־יהודים כאחד) להיפגש, לבנות מערכות יחסים, לחקור את זהויותיהם ההדדיות, להכיר את מציאויות חייהם ואת הלחצים ואת האתגרים שעומדים בפניהם מתמודדים, ולהבין אלו את אלו בצורה עמוקה וטובה יותר.

בקנה מידה רחב יותר, על ארגונים מרכזיים כגון הפדרציות היהודיות, הלל והסוכנות היהודית ליזום מיזם משותף ליהדות העולם, שבמרכזו שנת שירות בישראל ובקהילות התפוצות.

מיזם כזה יאפשר ליהודי התפוצות להשתלב לעומק בחברה הישראלית על מורכבויותיה, אתגריה והזדמנויותיה, ויאפשר במקביל לישראלים לשהות פרקי זמן ניכרים בקהילות יהודיות בתפוצות, ללמוד את משמעות החיים כמיעוט ולהתנסות בה, ולהבין את משמעות הצבת הזהות היהודית והערכים היהודיים כבסיס מארגן של החיים במסגרת לא יהודית.

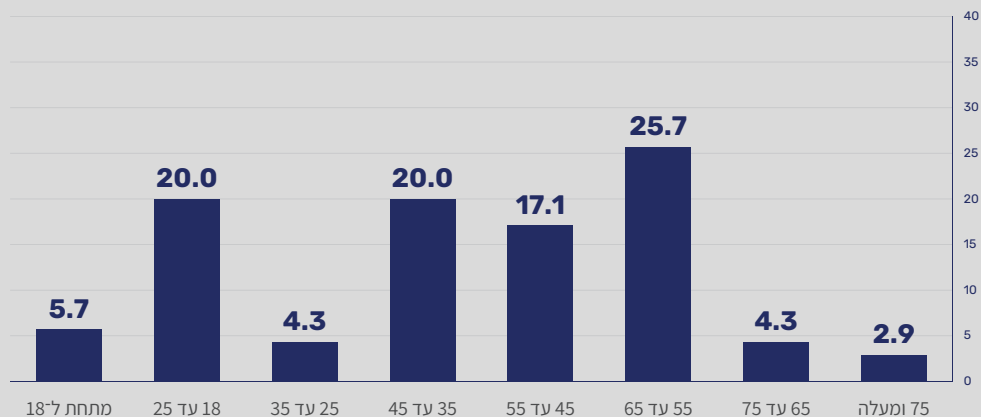
יש ליצור תוכניות ייעודיות למנהיגות הקהילתית היהודית.

מנהיגים מקהילות יהודיות, היינו, ההנהגה של מרכזים קהילתיים (JCCs), מנהיגי פדרציות, מנהלי בתי ספר יהודיים, רבני קהילות גדולות וראשי גופים דומים, צריכים לקיים מעורבות עמוקה הרבה יותר עם ישראלים, ולהפך. אפשר לארגן תוכניות אלה על בסיס מקצועי (למשל, עורכי דין עם עורכי דין או מרצים באוניברסיטאות עם עמיתיהם בישראל) או על בסיס קהילתי (לדוגמה, קהילות בערים כגון רעננה, רחובות או אפרת יוכלו לארח משלחות של רבנים מן התפוצות).

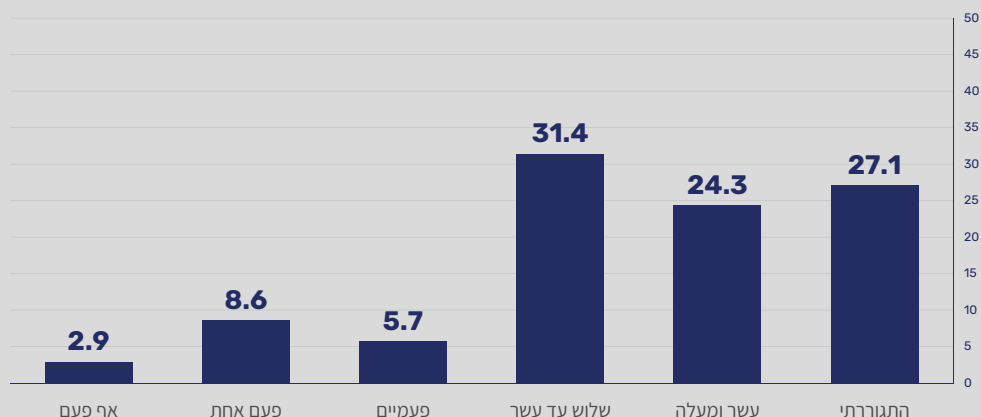
נספח 1: הדמוגרפיה של הדיאלוג (באחוזים)

(על פי דיווח עצמי)

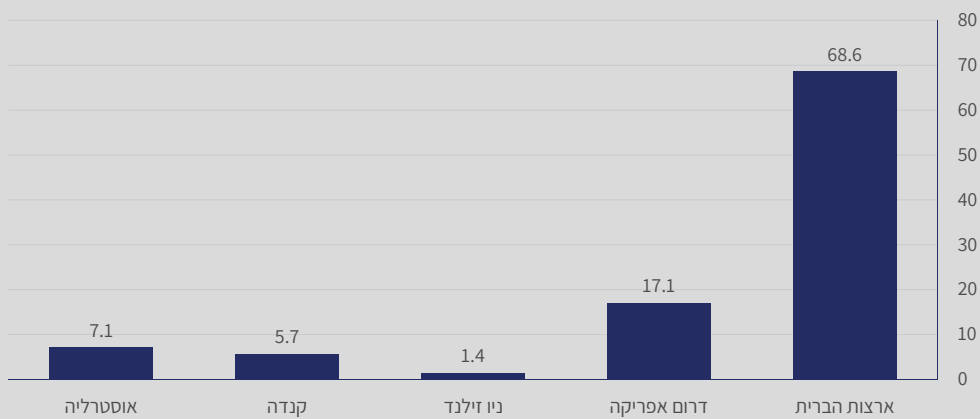
קבוצת גיל
(באחוזים)

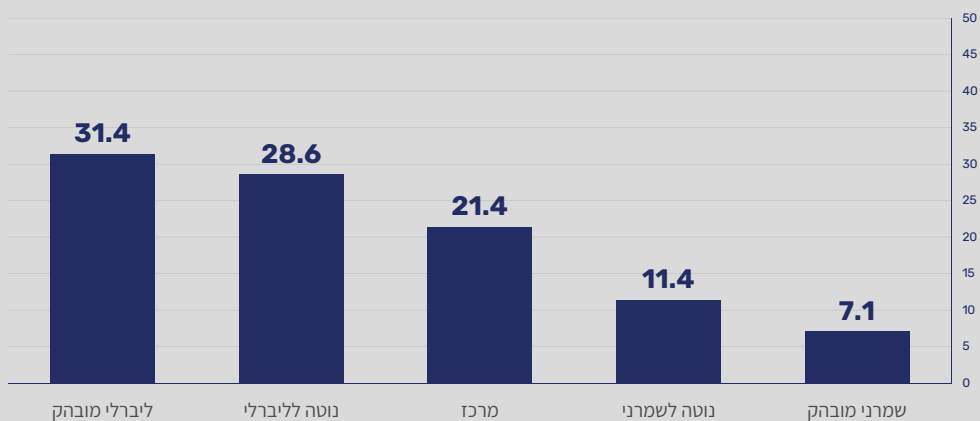
כמה פעמים ביקרת בישראל?
(באחוזים)

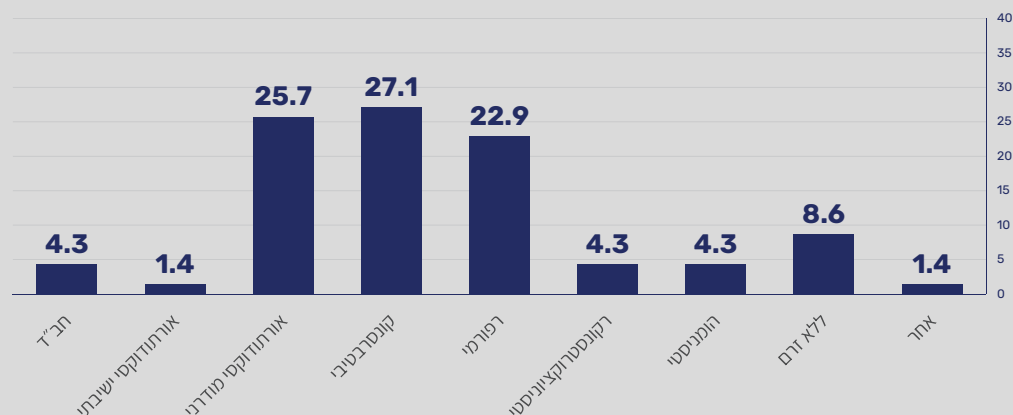
מאיזו מדינה את/ה? (באחוזים)

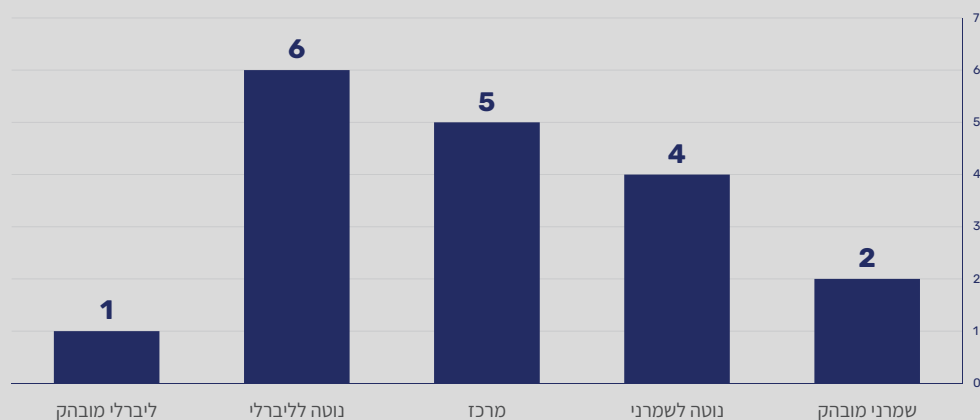
כיצד הייתם מגדירים את עמדותיכם / האידאולוגיה שלכם? (באחוזים)

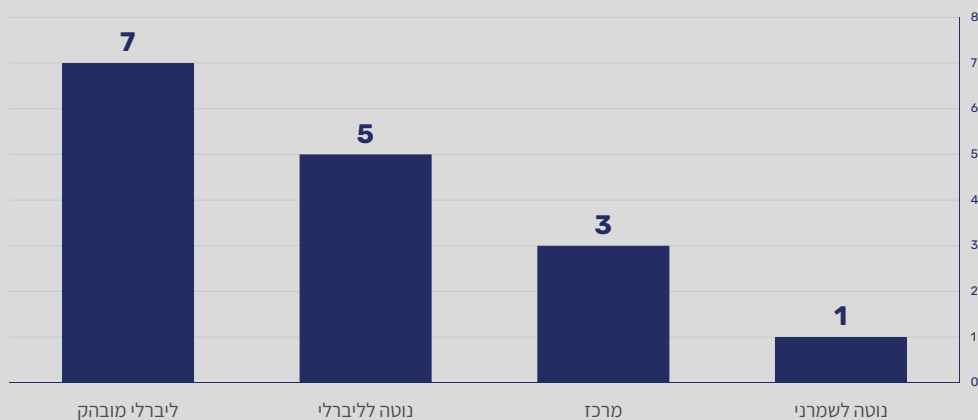
עם איזה "זרם" יהודי את/ה מזדהה? (באחוזים)

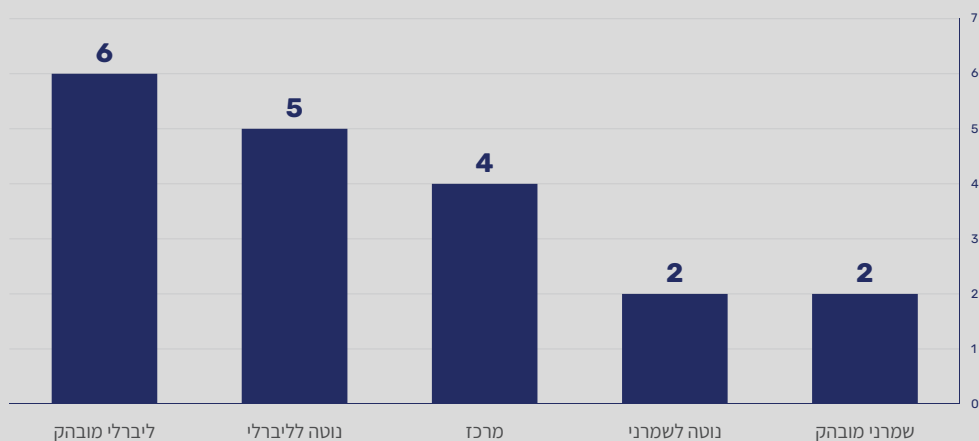
נטיות פוליטיות של משתתפים אורתודוקסים מודרניים

נטיות פוליטיות של משתתפים רפורמים

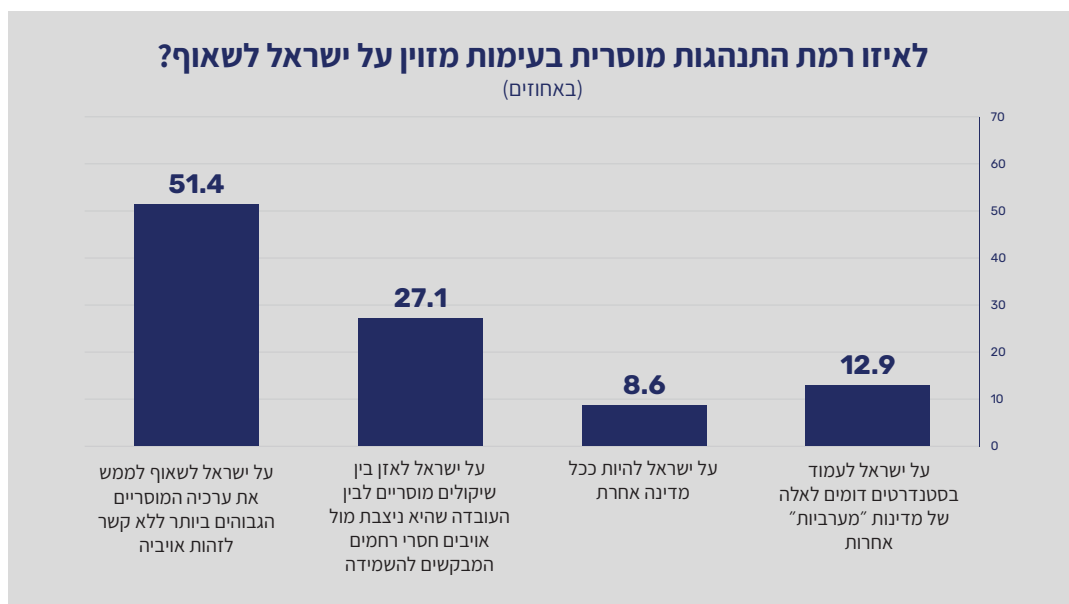

נטיות פוליטיות של משתתפים קונסרבטיבים

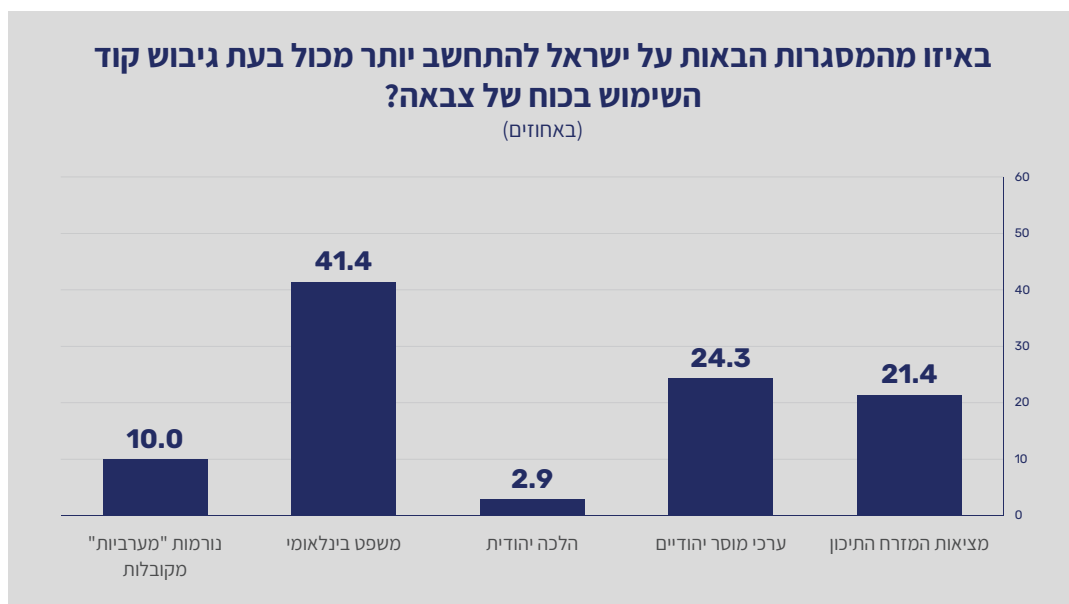

נספח 2: שאלון הדיאלוג (באחוזים)

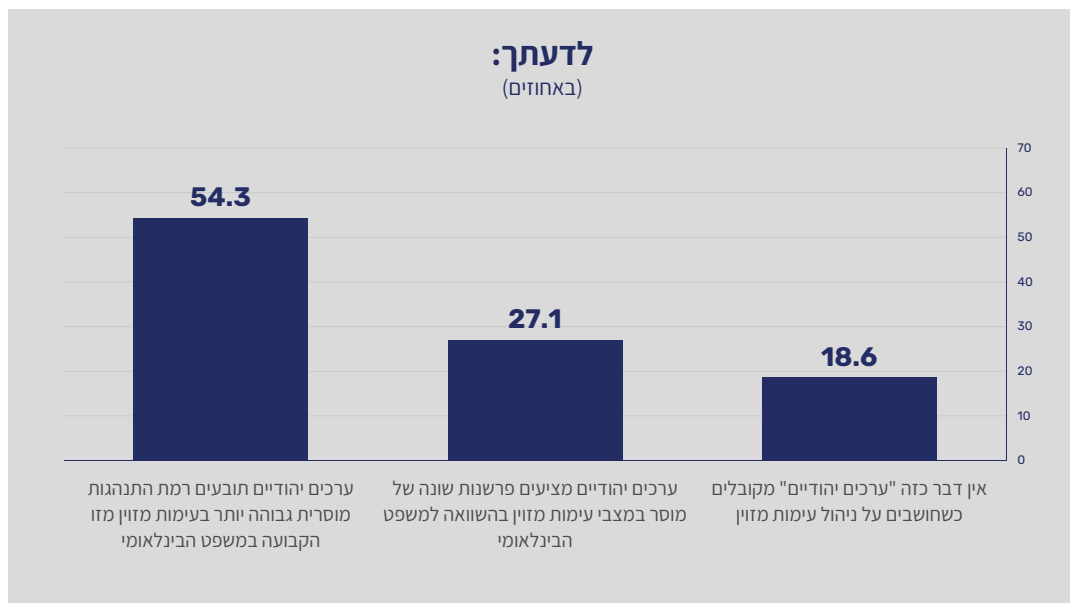
שאלה 1: משיבים: 70

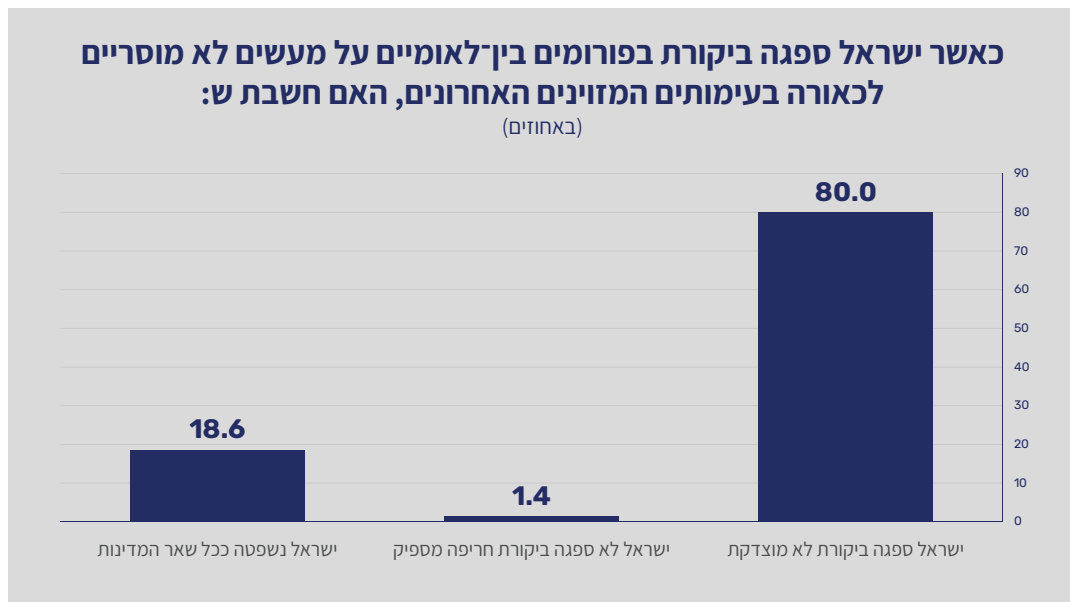
שאלה 2: משיבים: 70

שאלה 3: משיבים: 70

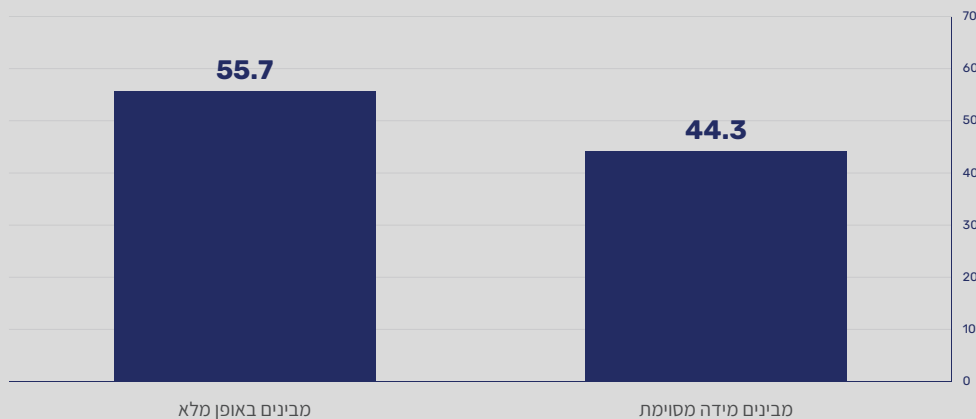

שאלה 4: משיבים: 70

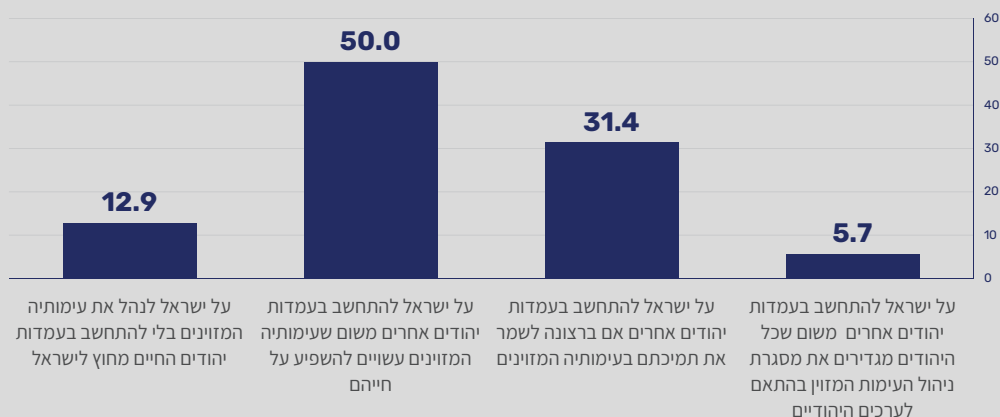
האם אתם סבורים שאתם מבינים את המצב שבו נמצאת ישראל אל מול אויביה ושכנותיה במזרח התיכון?

(באחוזים)

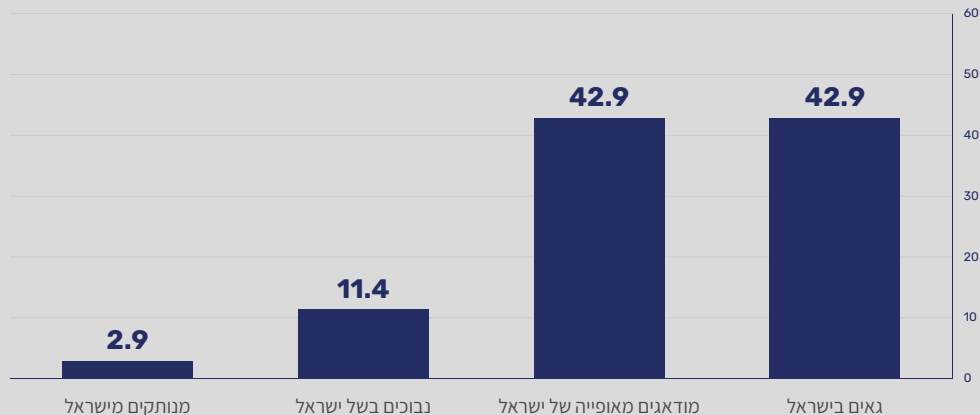
בהתייחס ליחסי ישראל-תפוצות, האם באופן כללי אתם סבורים ש:

(באחוזים)

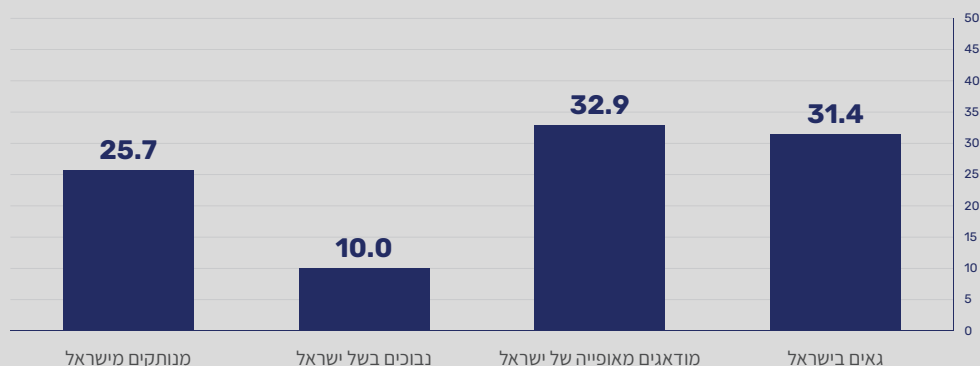
בהינתן העובדה שחמאס, חיזבאללה ושלוחים אחרים של איראן פועלים במכוון מתוך אוכלוסייה אזרחית, אופן ניהול הלחימה של ישראל בעימותים האחרונים גרם לכם להרגיש יותר:

(באחוזים)

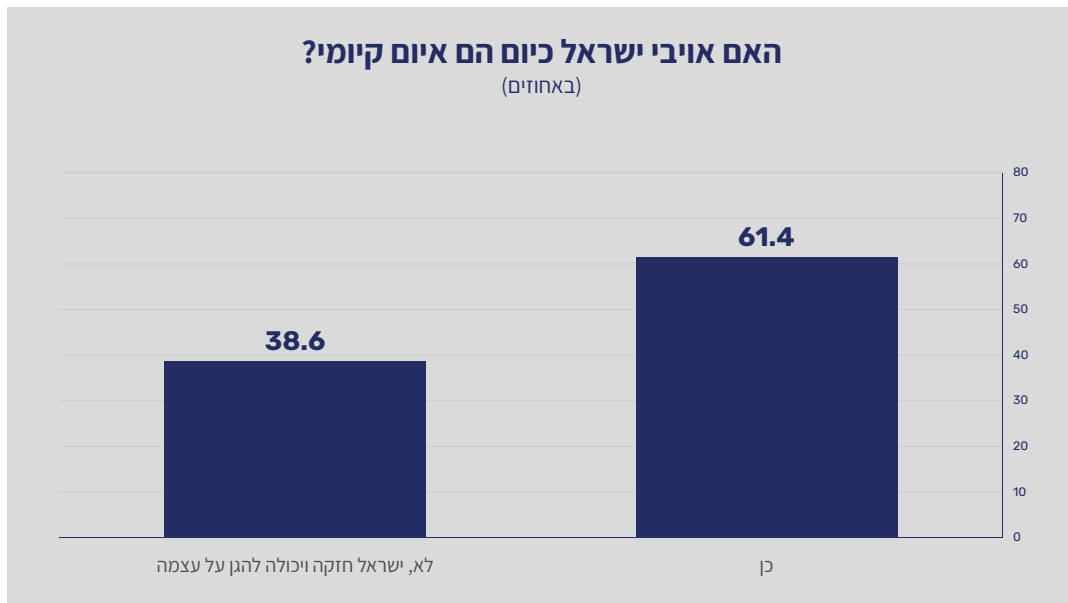

בהינתן העובדה שחמאס, חיזבאללה ושלוחים אחרים של איראן פועלים במכוון מתוך אוכלוסייה אזרחית, בהתייחס ליהודים אחרים בקהילתך, אופן ניהול הלחימה של ישראל בעימותים האחרונים גרם להם להרגיש יותר:

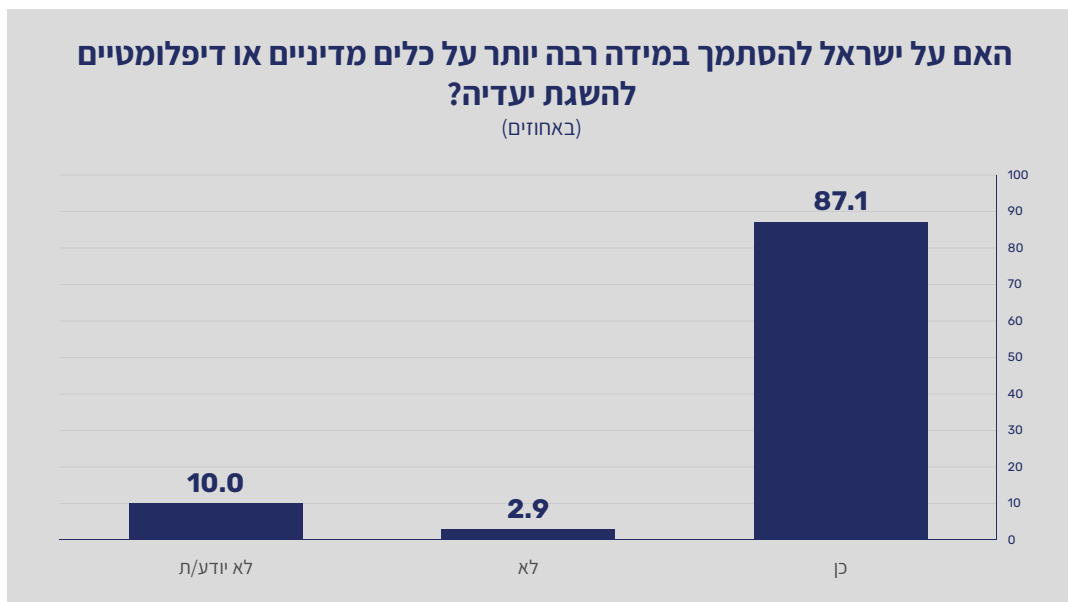
(באחוזים)

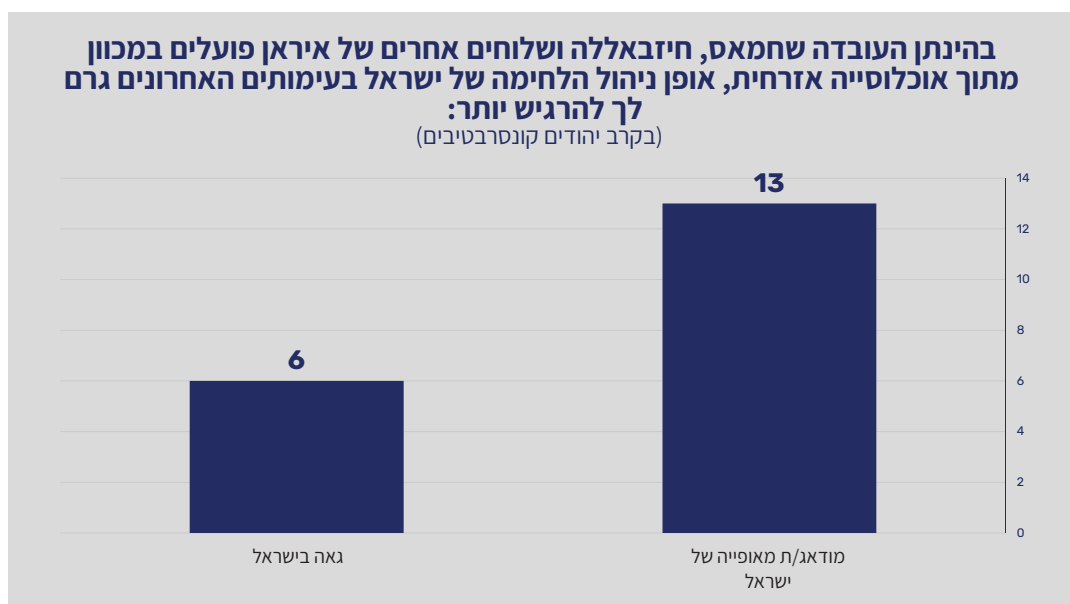
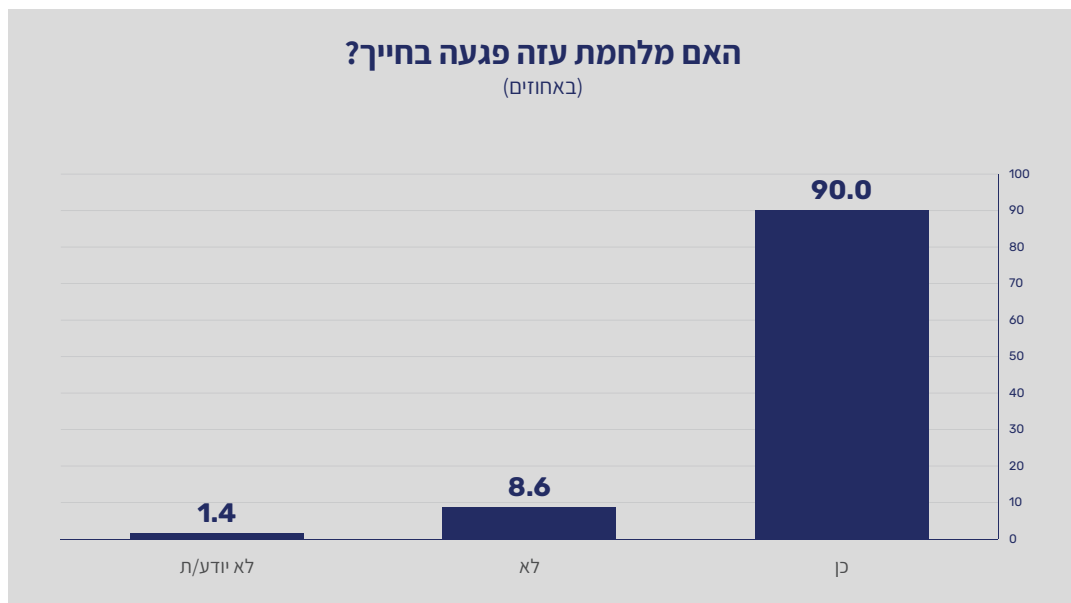

שאלה 9: משיבים: 70

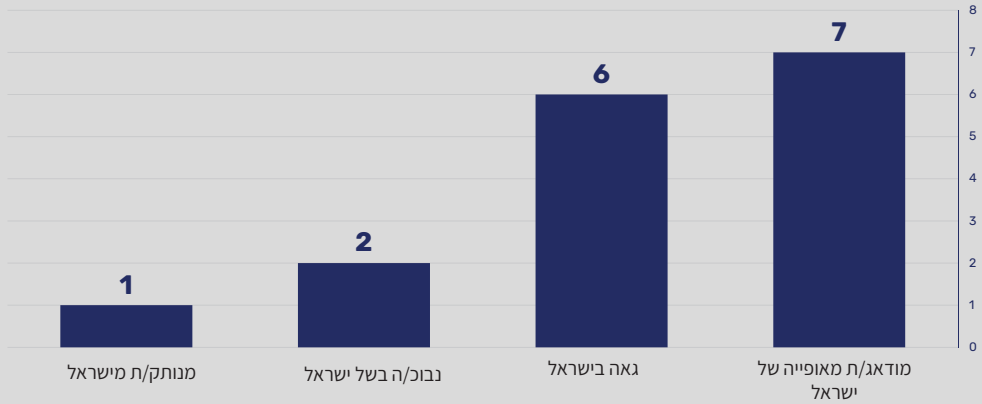

שאלה 10: משיבים: 70

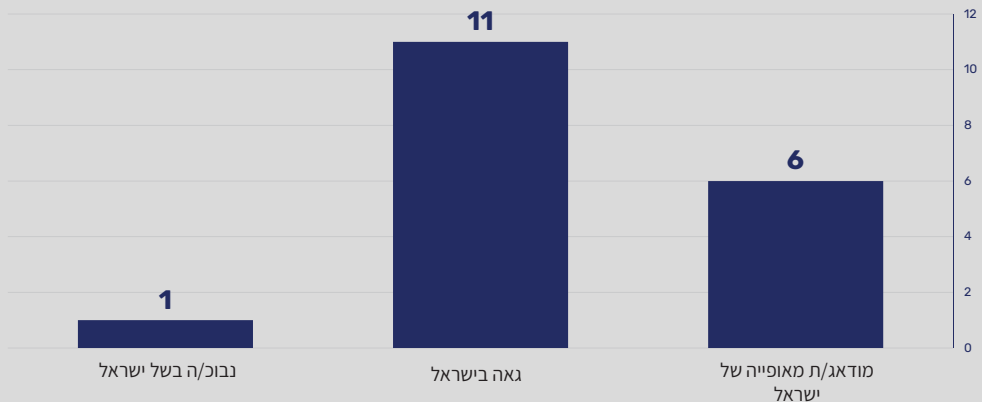

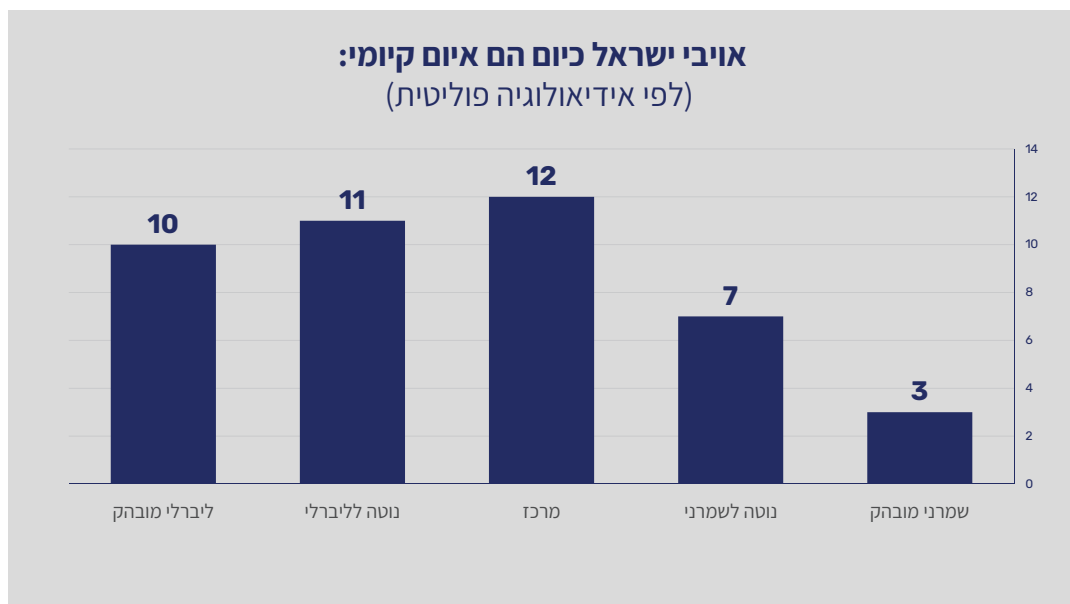
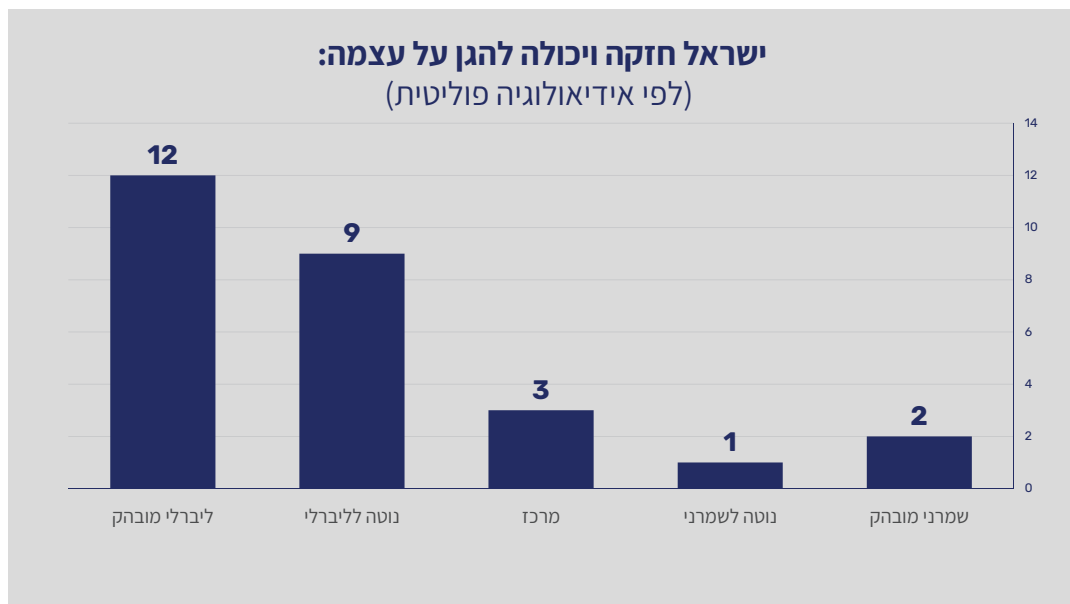

בהינתן העובדה שחמאס, חיזבאללה ושלוחים אחרים של איראן פועלים במכוון מתוך אוכלוסייה אזרחית, אופן ניהול הלחימה של ישראל בעימותים האחרונים גרם לך להרגיש יותר:
(בקרב יהודים רפורמים)

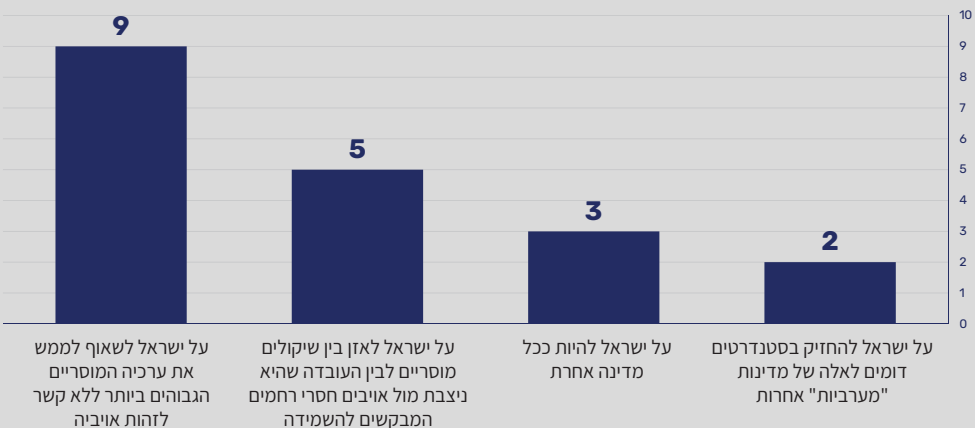

בהינתן העובדה שחמאס, חיזבאללה ושלוחים אחרים של איראן פועלים במכוון מתוך אוכלוסייה אזרחית, אופן ניהול הלחימה של ישראל בעימותים האחרונים גרם לך להרגיש יותר:
(בקרב יהודים אורתודוקסים מודרניים)

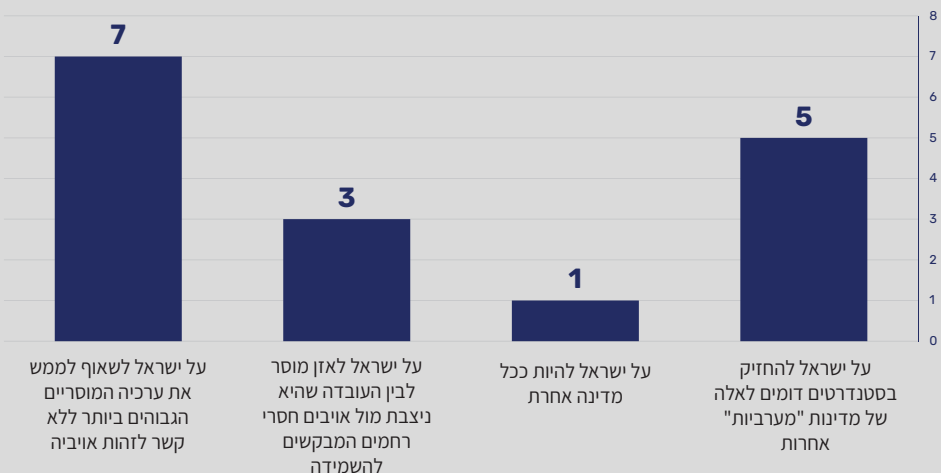

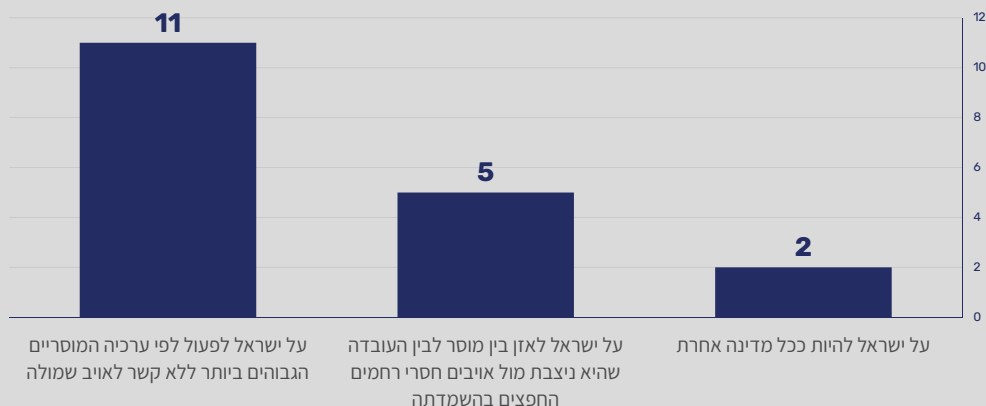
רמת ההתנהגות המוסרית שעל ישראל לשמור עליה:
(בקרב יהודים קונסרבטיבים)

רמת ההתנהגות המוסרית שעל ישראל לשמור עליה:
(בקרב יהודים רפורמים)

רמת ההתנהגות המוסרית שעל ישראל לשמור עליה: (בקרב יהודים אורתודוקסים מודרניים)

נספח 3: השתתפו בדיאלוג (ארגונים)

ראו רשימת הארגונים (באנגלית) בדף ממול